

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία

Τίτλος πρωτοτύπου: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, Workbook 1 - The Ottoman Empire, Edited by Halil Berktaş and Bogdan Murgescu, Series Editor: Christina Koulouri, Thessaloniki, CDRSEE, 2005.

Εισηγητής για το Κοινό Σχέδιο Ιστορίας στο Διοικητικό Συμβούλιο του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Κώστας Καρράς

Διευθυντής: Νέναντ Σέμπεκ

Διευθύντρια Προγραμμάτων: Σήλα Κάννον

Συντονίστρια Προγράμματος: Θεανώ Σαββάογλου

Γλωσσική Επιμέλεια: Ελένη Σερβετοπούλου

Γραφικός σχεδιασμός: Διάγραμμα - Χρήστος Κουτρουδίτσος, Γραφικές Τέχνες, Ζωοδόχου Πηγής 93, 114 73 Αθήνα

Εκτύπωση: Πέτρος Μπαλλίδης και Σια Ο.Ε., Γραφικές Τέχνες, Ερμού 4, 144 52 Μεταμόρφωση

Χορηγός της ελληνικής έκδοσης: Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη

Χορηγοί της αγγλικής έκδοσης: Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, Οργανισμός των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής για τη Διεθνή Ανάπτυξη (USAID), Υπουργείο Εξωτερικών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Auswärtiges Amt

SC
SP
SPECIAL CO-ORDINATOR OF THE STABILITY PACT FOR SOUTH EASTERN EUROPE

Δήλωση: Οι χαρακτηρισμοί οι οποίοι χρησιμοποιούνται σ' αυτό το βιβλίο, καθώς και τα υλικά τα οποία παρουσιάζονται εδώ, δεν σημαίνουν κατά κανένα τρόπο την έκφραση οποιωνδήποτε απόψεων εκ μέρους του εκδότη (Κέντρο για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη), ούτε των χορηγών του τελευταίου (Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, USAID, Υπουργείο Εξωτερικών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη). Οι απόψεις οι οποίες περιέχονται στο βιβλίο αυτό εκφράζουν αποκλειστικά τους συγγραφείς του ως άτομα και δεν αντανακλούν απαραίτητως τις απόψεις του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη ή των χορηγών του.

Copyright: Κέντρο για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, CDRSEE), Κρίσπου 9, Άνω Πόλη, 54 634 Θεσσαλονίκη

Τηλ: +30 2310 960 820-1, φαξ: +30 2310 960 822

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: info@cdsee.org, Ιστοσελίδα: www.cdsee.org

ISBN SET: 960-86857-7-X

ISBN: 960-86857-8-8

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία

Επιμέλεια: ΜΠΟΓΚΝΤΑΝ ΜΟΥΡΓΚΕΣΚΟΥ ΚΑΙ ΧΑΛΙΑ ΜΠΕΡΚΤΑΥ

Διεύθυνση Σειράς: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΥΛΟΥΡΗ

Μετάφραση: ΙΟΥΛΙΑ ΠΕΝΤΑΖΟΥ

Θεσσαλονίκη 2005

Πρόλογος

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, CDRSEE) επιθυμεί να εκφράσει τη βαθιά του ευγνωμοσύνη στους εξήντα συνεργάτες και συνεργάτιδες που με την επίμοχθη εργασία τους επέτρεψαν να ολοκληρωθεί η σειρά εναλλακτικών εγχειριδίων ιστορίας που κρατάτε στα χέρια σας.

Εξαιρετη υπήρξε η συμβολή της Καθηγήτριας Χριστίνας Κουλούρη, γενικής συντονίστριας και διευθύντριας της σειράς. Χωρίς τη σκληρή της δουλειά, τη βαθιά της γνώση, την ικανότητα συντονισμού και ηγεσίας και την απέραντη κατανόηση που την διακρίνουν, θα ήταν αδύνατη η ολοκλήρωση του σχεδίου μας. Οι ακάματες προσπάθειες και η αφοσίωση που έδειξαν οι έξι επιμελητές των εγχειριδίων (οι Καθηγητές Χαλίλ Μπερκτάου και Μπόγκνταν Μουργκέσκου για την Οθωμανική Αυτοκρατορία, η δόκτωρ Μιρέλα Λουμινίτα Μουργκέσκου για τα Έθνη και Κράτη στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, ο Καθηγητής Βάλερυ Κόλεφ και η Καθηγήτρια Χριστίνα Κουλούρη για τους Βαλκανικούς Πολέμους και τέλος ο κ. Κρέσιμιρ Ερντέλια για τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο), παρόλα τα πολλά και ποικίλα εμπόδια που συνάντησαν τα τελευταία δυόμισι χρόνια, είχαν ως αποτέλεσμα τα τέσσερα εναλλακτικά εγχειρίδια που κρατάτε τώρα στα χέρια σας. Το Διοικητικό Συμβούλιο εκφράζει την ευγνωμοσύνη του προς τους επιμελητές για τη θερμή τους συνεργασία όσο και για την όλη τους προσπάθεια, για την οποία δεν εφείσθησαν κόπων.

Επιπλέον, θα θέλαμε να αναγνωρίσουμε τη συμβολή των δεκατεσσάρων ερευνητών, οι οποίοι προέρχονται από τις ένδεκα χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, στη συλλογή των τεκμηρίων που ανθολογήθηκαν. Τους ευχαριστούμε θερμά για όλες εκείνες τις ατέλειωτες ώρες που πέρασαν στα εθνικά αρχεία, τις βιβλιοθήκες και τις προσωπικές τους συλλογές, έτσι ώστε να μας δώσουν τα κείμενα και τις εικόνες που περιλήφθηκαν στα εγχειρίδια. Μεγάλη ευγνωμοσύνη χρωστούμε επίσης, στους Καθηγητές και τις Καθηγήτριες ιστορίας που συμμετείχαν στα εργαστήρια αξιολόγησης και που αποτίμησαν κι έκριναν τα εγχειρίδια κατά το στάδιο της συγγραφής τους. Θα θέλαμε επίσης να αναφέρουμε τα μέλη της Επιτροπής Ιστορικής Εκπαίδευσης του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη τα οποία συμμετείχαν σ' αυτό το εγχείρημα από την αρχή της δημιουργίας του, το 1998.

Οι Καθηγητές Ιβάν Βεϊβόντα, Πέτερ Βοντοπίβετς, Ρόμπερτ Στράντλινγκ και η Καθηγήτρια Μαρία Τοντορόβα, θεώρησαν το περιεχόμενο και των τεσσάρων εναλλακτικών εγχειριδίων, ως κριτικοί αναγνώστες, και με τα εκτενή τους σχόλια συνέβαλαν σημαντικά στην προσπάθεια να τα κάνουμε έγκυρα και ισορροπημένα.

Τέλος, ευχαριστούμε θερμά το προσωπικό του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη που πίστεψε στο εγχείρημά μας και το ενίσχυσε με κάθε τρόπο από την πρώτη στιγμή ως την ολοκλήρωσή του.

Κώστας Καρράς

Εισηγητής για το Κοινό Σχέδιο Ιστορίας
στο Διοικητικό Συμβούλιο του Κέντρου

για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη

Η σύλληψη αυτού του καινοτόμου σχεδίου οφείλεται κατ' αρχήν στον Κώστα Καρρά και η ολοκλήρωσή του επιτεύχθηκε χάρη στη δική του αφοσίωση και ακαταπόνητη δραστηριότητα. Του είμαστε πραγματικά ευγνώμονες για τη γενική επίβλεψη του όλου εγχειρήματος καθώς και για το ρόλο που διαδραμάτισε ως κριτικός αναγνώστης των εγχειριδίων για λογαριασμό του Διοικητικού Συμβουλίου.

Το συγκεκριμένο εγχείρημα του Κέντρου μας, το Πρόγραμμα για τη Διδασκαλία της Νεότερης Ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ενισχύθηκε γενναιόδωρα από την Υπηρεσία των Ηνωμένων Πολιτειών για την Διεθνή Ανάπτυξη (United States Agency for International Development) και το Υπουργείο Εξωτερικών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Είμαστε ευγνώμονες και στους δυο φορείς για την οικονομική τους υποστήριξη, υποστήριξη καίριας σημασίας. Οι λειτουργοί τους, με τους οποίους συνεργαστήκαμε, αποδείχθηκαν πάντοτε πρόθυμοι να μας συνδράμουν και να μας υποστηρίξουν. Επίσης, θα θέλαμε να αναφέρουμε το Υπουργείο Εξωτερικών και Κοινοπολιτείας (Foreign and Commonwealth Office) του Ηνωμένου Βασιλείου, το οποίο πρώτο στήριξε το Κοινό Σχέδιο Ιστορίας και προετοίμασε το έδαφος για τη δημιουργία αυτών των εγχειριδίων. Ευχαριστούμε επίσης, το Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, το οποίο υπό την οξυδερκή ηγεσία του δόκτορα Έρχαρντ Μπούσεκ κατανόησε τη σημασία του εγχειρήματός μας και μας προσέφερε την υποστήριξή του.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζουν οι Χορηγοί Επιχειρήσεων. Χωρίς την εμπιστοσύνη που έδειξαν στο Κέντρο και χωρίς τη γενναιόδωρη οικονομική τους στήριξη, το έργο μας δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί. Οι χορηγοί αυτοί είναι οι επιχειρήσεις: Coca-Cola HBC, Alpha Bank και Τιτάν ΑΕ. Όλα όσα πέτυχαν το προσωπικό μας και οι συνεργάτες του Κοινού Σχέδιου Ιστορίας, δεν θα είχαν επιτευχθεί χωρίς την υποστήριξη των χορηγών και των χρηματοδοτών μας. Είμαστε ιδιαίτερα ευγνώμονες στο Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη που γενναιόδωρα ανέλαβε το πλήρες κόστος της μετάφρασης των τεσσάρων Βιβλίων Εργασίας από τα αγγλικά στα ελληνικά καθώς και αυτό της έκδοσής τους.

Πάνω απ' όλα όμως, πρέπει να εξαρθεί η συμβολή του Κώστα Καρρά. Το όλο εγχείρημα ήταν κατ' αρχήν δική του έμπνευση και χάρη στη δική του αφοσίωση και τον ακάματο ζήλο επιτεύχθηκε η συμμετοχή των συνεργατών και έγινε εφικτή η ολοκλήρωση αυτού του πρωτοποριακού έργου. Τον ευχαριστούμε ειλικρινά.

Ρίτσαρντ Σίφτερ
Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου
του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση
στη Νοτιοανατολική Ευρώπη

Παρουσίαση της έκδοσης

Η δημιουργία εναλλακτικού εκπαιδευτικού υλικού για τη διδασκαλία της ιστορίας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη αποτελεί ένα φιλόδοξο και προκλητικό εγχείρημα, δεδομένου ότι η ερμηνεία του συλλογικού παρελθόντος και το περιεχόμενο της σχολικής ιστορίας έχουν προκαλέσει οξείες αντιπαραθέσεις, όχι μόνο μεταξύ γειτονικών χωρών αλλά και στο εσωτερικό της ίδιας χώρας.

Η ανάγκη για μια παρόμοια έκδοση έχει καταστεί προφανής μέσω όλων των ερευνητικών προγραμμάτων που επιχείρησαν στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας να αναλύσουν τα σχολικά εγχειρίδια και τα αναλυτικά προγράμματα, τις απόψεις των εκπαιδευτικών και την κοινή γνώμη στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Η Επιτροπή Ιστορίας του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη ξεκίνησε το Κοινό Πρόγραμμα Ιστορίας το 1999. Μετά από την ολοκλήρωση δύο σειρών επιστημονικών συναντήσεων και μετά τη δημοσίευση δύο βιβλίων στα αγγλικά, τα οποία προέκυψαν απ' αυτές τις συναντήσεις (*Teaching the History of Southeastern Europe* και *Clio in the Balkans. The Politics of History Education*), η Επιτροπή ήταν πλέον σε θέση να επισημάνει τα ιδιαίτερα προβλήματα της ιστορικής εκπαίδευσης, το ρόλο των κυβερνήσεων και των υπουργείων παιδείας, τις επιθυμίες των εκπαιδευτικών και τα πιθανά πεδία για καινοτόμες πρωτοβουλίες.

Αποφασίσαμε τότε να προχωρήσουμε πέρα από την καταγραφή των ελλείψεων και την κριτική της παρούσας κατάστασης και να σχεδιάσουμε μια θετική πρόταση για τη διδασκαλία της ιστορίας, η οποία δε θα ήταν το δημιούργημα μιας μικρής ομάδας ιστορικών, αλλά ενός ευρύτατου δικτύου ειδικών που είχαν μετάσχει στις δύο πρώτες φάσεις του Κοινού Προγράμματος Ιστορίας. Εκτός από τους επιμελητές των τόμων, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για τη δομή του κάθε βιβλίου και για την τελική επιλογή των τεκμηρίων, υπήρχαν οι συνεργάτες από κάθε χώρα που συνέλεξαν τα τεκμήρια (έγγραφα και εικόνες) σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που είχαν αποφασιστεί κατά τον αρχικό σχεδιασμό. Οι τόμοι, πριν αποκτήσουν τη σημερινή τελική τους μορφή, αξιολογήθηκαν από εκπαιδευτικούς σε ειδικές συναντήσεις που οργανώθηκαν γι' αυτό το σκοπό. Θελήσαμε έτσι να ελέγξουμε την αποδοχή του εκπαιδευτικού υλικού από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, πριν αυτό παραχθεί. Εξάλλου, τα τέσσερα εγχειρίδια διαβάστηκαν εν τέλει και κρίθηκαν από πέντε ειδικούς: τον Ίβαν Βειβόντα, τον Πέτερ Βοντόπιβετς, τον Κώστα Καρρά, τον Ρόμπερτ Στράντλιγκ και τη Μαρία Τοντόροβα. Η συμβολή τους σχετικά με ποικίλες όψεις της ιστορίας της ΝΑ Ευρώπης και τη διδακτική της μάς ήταν εξαιρετικά χρήσιμη για τη βελτίωση όλου του έργου.

Ο σχεδιασμός του έργου έλαβε υπ' όψιν του καταρχήν τους ακόλουθους παράγοντες:

1. Τα διαφορετικά κατά χώρα αναλυτικά προγράμματα και τον εθνοκεντρισμό που χαρακτηρίζει τη διδασκαλία της ιστορίας σε όλες τις χώρες·
2. Το γεγονός ότι, στις περισσότερες χώρες της ΝΑ Ευρώπης, οι αλλαγές στα σχολικά εγχειρίδια εξαρτώνται από τον συγκεντρωτικό έλεγχο των υπουργείων παιδείας τα οποία αποφασίζουν για το περιεχόμενο αναλυτικών προγραμμάτων και βιβλίων·
3. Την επιθυμία των εκπαιδευτικών να ανανεώσουν τη διδασκαλία τους με εύχρηστα εκπαιδευτικά υλικά στα οποία να μπορούν να έχουν εύκολη πρόσβαση·
4. Την άποψη ότι δεν είναι δυνατό να συνταχθεί μια ενιαία και ομογενοποιητική ιστορία της ΝΑ Ευρώπης η οποία να περιέχεται σε ένα και μόνο εγχειρίδιο και να διδάσκεται σε όλες τις χώρες.

Για όλους αυτούς τους λόγους, προτιμήσαμε να συντάξουμε θεματικά εγχειρίδια (Βιβλία Εργασίας) που περιέχουν τεκμήρια - κείμενα και εικόνες - και τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά προς τα υπάρχο-

να εγχειρίδια. Συνεπώς, αυτά τα Βιβλία Εργασίας (ΒΕ) δε φιλοδοξούν να αντικαταστήσουν τα εγχειρίδια ιστορίας τα οποία χρησιμοποιούνται τώρα στο σχολείο, ούτε να προτείνουν μια συνεκτική αφήγηση της ιστορίας της ΝΑ Ευρώπης από τον 14^ο αιώνα μέχρι σήμερα. Έχουν ωστόσο γνωστικούς και ηθικούς στόχους και προτείνουν μεθόδους και εργαλεία για τη διδασκαλία της ιστορίας. Η ιστορία επιχειρείται να ξαναγραφτεί μέσα από **ένα μάθημα μεθόδου μάλλον παρά περιεχομένου**.

Σκοποί και επιλογές

Ο προσδιορισμός των γενικών και των ειδικών στόχων αυτού του εκπαιδευτικού υλικού και οι τελικές επιλογές των θεμάτων και των τεκμηρίων στηρίχτηκαν στη ρεαλιστική εκτίμηση της διδασκαλίας της ιστορίας αφενός και στον οραματισμό της καινοτομίας αφετέρου. Οι προτάσεις μας αξιοποίησαν την πρόσφατη επιστημονική παραγωγή στο χώρο της ιστοριογραφίας και παρόμοια προγράμματα μεταρρύθμισης της διδασκαλίας της ιστορίας, κυρίως στην Ευρώπη.

Προτείνονται λοιπόν δύο μείζονες αλλαγές:

Αλλαγή της ιστοριογραφικής προσέγγισης

- Η ιστορία που διδάσκεται στο σχολείο **δεν θα είναι εθνικιστική ιστορία**. Δεδομένου ότι η κυρίαρχη μορφή της ιστορίας που διδάσκεται είναι η εθνική ιστορία και ότι η ιστορία των γειτονικών λαών διδάσκεται επίσης μέσα από μια εθνοκεντρική προοπτική, δεν προτείνουμε να καταργηθεί ούτε να αντικατασταθεί η εθνική ιστορία, αλλά να αλλάξει ο τρόπος που διδάσκεται.
- Η περιφερειακή ιστορία της ΝΑ Ευρώπης δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αυτοτελής και αυτάρκης αλλά **ως μέρος της ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας ιστορίας**. Αυτό σημαίνει ότι και η άποψη της «ιδιαίτερης» ιστορικής εξέλιξης των Βαλκανίων απορρίπτεται εξαρχής ως στερεοτυπική και ιδεολογικά προκατειλημμένη.
- Η ιστορία κάθε έθνους ξεχωριστά και της περιοχής συνολικά δεν αντιμετωπίζεται ως συνεχής, ομοιογενής και αρμονική. Οι διχασμοί, οι συγκρούσεις και οι διαφορετικές προοπτικές παρουσιάζονται εξίσου με τα κοινά, ενοποιητικά στοιχεία. Αντί να προβάλλουμε μια ψευδή εικόνα αρμονίας, είναι προτιμότερο να υποδεικνύουμε τρόπους για **να διδάξουμε στους μαθητές τη διαφορά και τη σύγκρουση**.

Αλλαγή της παιδαγωγικής προσέγγισης

- Διδασκόμαστε την ιστορία για να γνωρίσουμε και να κατανοήσουμε το παρελθόν μας. Αν το συλλογικό υποκείμενο της εθνικής ιστορίας που διδάσκεται στο σχολείο είναι το έθνος, επιχειρείται να δειχτεί ότι το έθνος δεν αποτελεί και τη μοναδική δυνατή ταυτότητα του ατόμου. Οι μαθητές καλούνται να υπερβούν το έθνος και να ταυτιστούν με στενότερα ή ευρύτερα σύνολα, κατανοώντας ότι υπάρχουν πολλές ταυτότητες που συμπληρώνουν η μία την άλλη. Οι έμφυλες ταυτότητες, η τοπική ταυτότητα, η ταυτότητα του οπαδού μιας ποδοσφαιρικής ομάδας ή η ευρωπαϊκή ταυτότητα μπορούν να προβληθούν ως παραδείγματα ταυτοτήτων που είναι δυνατό να συνυπάρχουν, χωρίς βεβαίως να έχουν και ισοδύναμη ισχύ για το άτομο που τις έχει. Οι μαθητές ενθαρρύνονται συνεπώς να ενισχύσουν την αυτογνωσία τους διευρύνοντας τους ορίζοντες του παρελθόντος πέρα από τα σύνορα της πολιτικής γεωγραφίας.
- **Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης** είναι ένας άλλος μείζων στόχος της διδασκαλίας της ιστορίας. Αυτός ο στόχος μπορεί να επιτευχθεί πιο αποτελεσματικά χρησιμοποιώντας τεκμήρια που παρουσιάζουν διαφορετικές εκδοχές του ίδιου γεγονότος. Άλλωστε και μόνη η παράθεσή τους υπονομεύει τη βεβαιότητα της μίας και μοναδικής αλήθειας.
- Η μαθητεία στη χρήση των ιστορικών πηγών προσφέρει την **εξοικείωση με τη δουλειά του ιστορικού**.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουν οι μαθητές ότι το ιστορικό τεκμήριο μπορεί να υπόκειται σε διαφορετικές ερμηνείες, χωρίς ωστόσο αυτό να συνεπάγεται ότι γίνεται πάντα συνειδητή διαστρέβλωση ή ιδεολογική του χρήση.

- Μέσω της διδασκαλίας της ιστορίας οι μαθητές θα πρέπει να αποκτήσουν την ικανότητα να αξιολογούν τις ανθρώπινες πράξεις και **να διατυπώνουν ηθικές κρίσεις**. Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης δεν μπορεί να εξαντλείται στην απλή διατύπωση αμφιβολιών: θα πρέπει να διαμορφώσει υπεύθυνους πολίτες με ηθικές αξίες, ικανούς να αντιστέκονται σε απόπειρες χειραγώγησής τους.

Ο σχεδιασμός των Βιβλίων Εργασίας έθεσε ως βασική προϋπόθεση τη δυνατότητα όλων των λαών της ΝΑ Ευρώπης να αναγνωρίσουν τον εαυτό τους μέσα σ'αυτά. Για το σκοπό αυτό, θα έπρεπε να πληρούνται δύο όροι:

- 1) η συμβατότητα του περιεχομένου των Βιβλίων Εργασίας με τα υπάρχοντα αναλυτικά προγράμματα και διδακτικά εγχειρίδια·
- 2) η ισόρροπη παρουσία και η ισότιμη εκπροσώπηση όλων των χωρών της ΝΑ Ευρώπης.

Για να επιτευχθεί **η συμβατότητα**, επιλέχθηκαν τέσσερα θέματα της νεότερης ιστορίας τα οποία περιέχονται σε όλα τα αναλυτικά προγράμματα της περιοχής:

- Η Οθωμανική Αυτοκρατορία
- Έθνη και κράτη
- Οι Βαλκανικοί πόλεμοι
- Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Για να επιτευχθεί **η ισορροπία**, αναζητήσαμε ιστορικά τεκμήρια εξίσου από έντεκα χώρες, χωρίς να θέσουμε κανένα κριτήριο σχετικά με τη «συμβολή» κάθε χώρας στην ιστορία της περιοχής και επομένως χωρίς να υιοθετούμε κανέναν αξιολογικό πήχυ. Είναι ωστόσο προφανές ότι η σχετική παρουσία της κάθε χώρας εξαρτάται από το θέμα του κάθε Βιβλίου. Ήταν, για παράδειγμα, αναμενόμενο η Σλοβενία να έχει πιο εκτεταμένη παρουσία στο Βιβλίο για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο παρά σε εκείνο για τους Βαλκανικούς πολέμους. Άλλες ανισορροπίες οφείλονται εξάλλου στην ετοιμότητα εκείνων που κλήθηκαν να αναζητήσουν τα ιστορικά τεκμήρια στην κάθε χώρα και στο επίπεδο ανάπτυξης της ιστορικής έρευνας. Μερικές χώρες διαθέτουν πολύ καλύτερα οργανωμένα αρχεία, συστηματικές δημοσιεύσεις εγγράφων και πρόσβαση σε μια πολύ μεγαλύτερη ποικιλία πηγών. Υπήρξαν συνεπώς εμπόδια τα οποία, παρά τις αρχικές μας προθέσεις, επηρέασαν αναπόφευκτα την τελική ισορροπία των τεκμηρίων.

Τέσσερα θέματα σε μία ενότητα

Αν το γεωγραφικό ανάπτυγμα των τεσσάρων Βιβλίων είναι η ΝΑ Ευρώπη, από τη Σλοβενία ως την Κύπρο, το χρονικό τους ανάπτυγμα είναι η περίοδος από την οθωμανική κατάκτηση των Βαλκανίων μέχρι σήμερα. Τα θέματα που επιλέξαμε καλύπτουν ολόκληρο αυτό το χρονολογικό πεδίο και είναι συμπληρωματικά μεταξύ τους. Ενώ υπάρχει μια καθαρή χρονική αλληλουχία από το ένα βιβλίο στο επόμενο, υπάρχουν ταυτόχρονα και επικαλύψεις.

Το **Βιβλίο Εργασίας 1 – «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία»** και το **Βιβλίο Εργασίας 2 – «Έθνη και κράτη στη ΝΑ Ευρώπη»** καλύπτουν μεγάλες χρονικές περιόδους, από τον 14^ο ως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και από τον ύστερο 18^ο ως τα τέλη του 20ού αιώνα αντίστοιχα. Το **Βιβλίο Εργασίας 3 – «Οι Βαλκανικοί πόλεμοι»** και το **Βιβλίο Εργασίας 4 – «Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος»** καλύπτουν μικρότερες χρονικές περιόδους οι οποίες αντιστοιχούν σε δύο μείζονες πολεμικές συγκρούσεις στην περιοχή. Παράλληλα, το ΒΕ1 και το ΒΕ3 αφορούν περισσότερο στην ιστορία της περιοχής ενώ τα άλλα δύο, το ΒΕ2 και το ΒΕ4, ανήκουν κατεξοχήν στην ευρωπαϊκή και την παγκόσμια ιστορία παρόλο που εστιάζουν επίσης στη ΝΑ Ευρώπη.

Δεν αποκλείσαμε **την πολιτική και τη διπλωματική ιστορία**. Αντίθετα, δύο από τα ΒΕ έχουν ως κύριο θέμα

τους τον πόλεμο. Η επιλογή αυτή υπαγορεύτηκε από το γεγονός ότι οι πόλεμοι αποτελούν βασικό στοιχείο της διδασκαλίας της ιστορίας σε όλες τις βαλκανικές χώρες και στην πεποίθησή μας ότι η αποσιώπηση των συγκρούσεων του παρελθόντος δεν είναι ο καταλληλότερος τρόπος για την προώθηση της ειρήνης στο μέλλον.

Είτε με το πραγματικό, τραγικό πρόσωπό του είτε με την εξιδανικευμένη, ηρωική του εικόνα, ο πόλεμος υπήρξε πράγματι ένα κεντρικό γεγονός στον 20ό αιώνα και στοίχισε τις μνήμες όλων των γενεών. Μνημεία, τελετουργίες, επέτειοι και νεκροταφεία ισχυροποιούν και διαεικάζουν αυτές τις μνήμες. Η παρουσία του πολέμου είναι εξίσου σημαντική και στην ιστοριογραφία. Στην παραδοσιακή, γεγονотоλογική ιστοριογραφία, ο πόλεμος αφενός οργανώνει τον ιστορικό χρόνο και αφετέρου μονοπωλεί την αφήγηση. Οι περισσότερες τομές στην ιστορία αφορούν είτε πολιτικά είτε πολεμικά γεγονότα. Εξάλλου, ολόκληρος ο 20ός αιώνας μπορεί να χωριστεί σε περιόδους μέσω μιας αλληλουχίας πολέμων: Βαλκανικοί πόλεμοι, Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Μεσοπόλεμος, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Μεταπολεμική περίοδος και Ψυχρός Πόλεμος, οι πόλεμοι στη Γιουγκοσλαβία. Η αποσιώπηση θεωρήθηκε από κάποιους ως η καλύτερη πολιτική για τη φιλειρηνική εκπαίδευση: δε θα έπρεπε να διδάσκεται η πολεμική ιστορία ούτε να προβάλλονται στρατιωτικά ηρωικά πρότυπα αλλά, αντίθετα, να διδάσκεται η καθημερινή ζωή και η οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ιστορία. Πώς όμως είναι δυνατό να διδαχτεί η ιστορία του 20ού αιώνα ή των προηγούμενων αιώνων χωρίς καμία αναφορά στον πόλεμο; Μήπως η διδασκαλία της καθημερινής ζωής χωρίς πολιτικά γεγονότα, ιδεολογικές συγκρούσεις και κοινωνικές διαιρέσεις οδηγεί εν τέλει στην επιβίωση των στερεοτύπων που ήδη υπάρχουν; Πράγματι, η επιλογή τού να διδάσκεται μόνο η καθημερινή ζωή και η πολιτισμική ιστορία, αφήνει τα ευαίσθητα θέματα χωρίς ερμηνεία την οποία οι μαθητές θα αναζητήσουν – και θα βρουν – εκτός σχολείου. Ωστόσο, η διδασκαλία της ιστορίας θα πρέπει να τους οχυρώσει απέναντι σε στερεοτυπικές ερμηνείες του παρελθόντος, οι οποίες αφορούν κυρίως πολιτικές και κοινωνικές συγκρούσεις.

Η λύση βρίσκεται μάλλον σε μια καινούργια προσέγγιση. Είναι πράγματι δυνατό να διδαχτεί ο πόλεμος χωρίς να υμνείται και χωρίς κουραστικές λεπτομέρειες, αριθμούς και ημερομηνίες. Ο πόλεμος μπορεί να διδαχτεί ως μέρος της κοινής ανθρώπινης εμπειρίας, στα χαρακώματα και στα μετόπισθεν, μέσα από τα μάτια των παιδιών, μέσα από την πείνα, τη φτώχεια, τον ξεριζωμό, τις στρατηγικές επιβίωσης και τα ηθικά διλήμματα. Αυτή είναι και η προσέγγιση που επιλέξαμε για τα Βιβλία Εργασίας.

Ταυτόχρονα επιχειρήσαμε να δώσουμε φωνή στους σιωπηλούς πρωταγωνιστές της ιστορίας, **στις γυναίκες και τα παιδιά**, που παραδοσιακά απουσιάζουν από τα σχολικά εγχειρίδια. Αν εν τέλει δεν πετύχαμε να έχουμε την αναλογία που επιθυμούσαμε, οφείλεται στο γεγονός ότι στο κυρίαρχο και προσιτό στους ερευνητές είδος πηγών τόσο οι γυναίκες όσο και τα παιδιά είχαν μια περιθωριακή θέση.

Οι πρωταγωνιστές στα Βιβλία αυτά είναι τόσο οι «μεγάλοι άνδρες», γνωστοί ακόμη και έξω από τα όρια της εθνικής τους ιστορίας, όσο και οι ανώνυμοι άνθρωποι από κάθε γωνιά της ΝΑ Ευρώπης, αυτοί που τελικά είναι οι «οικιστές της ιστορίας». Αν κρύβαμε τα ονόματα λαών και τόπων από τα κείμενα των Βιβλίων, δεν θα μπορούσαμε να πούμε με βεβαιότητα, σε αρκετές περιπτώσεις, σε ποια χώρα και σε ποιο λαό αναφέρονται. Μια παρόμοια άσκηση στην τάξη θα έδειχνε άλλωστε ότι **πολλές εμπειρίες είναι κοινές** ανεξάρτητα από εθνικές διαιρέσεις και κρατικά σύνορα.

Προσπαθήσαμε να φωτίσουμε, όχι μόνο τις αρνητικές αλλά και τις θετικές όψεις της ιστορικής εμπειρίας, όσες βρίσκονται στις ανθρώπινες στιγμές της φιλίας, της αλληλεγγύης και της διασκέδασης. Γι' αυτό το λόγο, στα ΒΕ3 και ΒΕ4 περιλάβαμε ειδικά κεφάλαια για πράξεις ανθρωπιάς και αλληλεγγύης σε καιρό πολέμου – σε καιρό σύγκρουσης, μίσους και ατομικιστικής αυτοσυντήρησης. Ταυτόχρονα, ωστόσο, επιχειρήσαμε να ενσωματώσουμε τις αρνητικές όψεις στην αυτοεικόνα των λαών της ΝΑ Ευρώπης. Πράγματι, φαίνεται πως το πιο δύσκολο είναι **να συμφιλιωθούμε με τις σκοτεινές, αρνητικές πλευρές της ιστορίας μας**.

Οι πόλεμοι στη Γιουγκοσλαβία στη δεκαετία του 90 επανέφεραν στη Δύση πολλά αρνητικά στερεότυπα σχετικά με τη βαλκανική «ιδιαιτερότητα». Η σειρά των τεσσάρων Βιβλίων Εργασίας για τη νεότερη και σύγχρονη ιστορία της ΝΑ Ευρώπης παρέχει εν μέρει μια απάντηση σ' αυτά τα στερεότυπα. Η απάντηση αυτή όμως, δεν προκύπτει από καμία προσπάθεια να αποδείξουμε την «αξία» της περιοχής. Πιστεύουμε ότι η γνώση που περιέχεται σ' αυτά τα βιβλία αρκεί από μόνη της για να φωτίσει τα στερεότυπα και να συμβάλει σε μια ευρωπαϊκή αυτογνωσία η οποία θα εμπεριέχει, μέσω της συγκριτικής ανάγνωσης, κι αυτό το τμήμα της ηπείρου.

Τέλος, επιλέξαμε την «παραδοσιακή» έντυπη έκδοση. Μια «**παραδοσιακή**» εικόνα προβάλλεται εξάλλου και από την υπεροχή των κειμένων έναντι της εικονογράφησης που κάνει τα Βιβλία να μοιάζουν λιγότερο ελκυστικά και κάπως υπερφορτωμένα. Εντούτοις, είναι δυσκολότερο να διαβάσει κάποιος ένα κείμενο σε μια άγνωστη γλώσσα παρά να «διαβάσει» μια εικόνα από μια χώρα που δε μιλά τη γλώσσα της. Με άλλα λόγια, το βασικό πρόβλημα επικοινωνίας μεταξύ των καθηγητών ιστορίας στη ΝΑ Ευρώπη είναι τα γλωσσικά σύνορα. Η μετάφραση καταργεί αυτά τα σύνορα και μας επιτρέπει να ακούσουμε τη φωνή των άλλων. Επιπλέον, η συντηρητικότητα δε συνδέεται προφανώς με το μέσον. Ένα CD-Rom μπορεί να χρησιμοποιηθεί με εξίσου συντηρητικό τρόπο όπως κι ένα τυπωμένο βιβλίο, ενώ το Διαδίκτυο περιέχει αναξιόπιστες πληροφορίες που διαστρεβλώνουν τα ιστορικά δεδομένα και αναπαράγουν στερεότυπα και εύπεπτες απλουστεύσεις.

Δομή και χρήσεις

Όπως ήδη αναφέραμε, τα τέσσερα Βιβλία συμπληρώνουν το ένα το άλλο, ενώ παράλληλα το καθένα είναι αυτοτελές και μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο του.

Η έκδοση ακολουθεί την εξής γενική δομή:

- **Γενική Εισαγωγή**, που έχει συντάξει η επιμελήτρια της σειράς, όπου παρουσιάζεται η κεντρική θέση των Βιβλίων και δίνονται μεθοδολογικές οδηγίες στους εκπαιδευτικούς. Η Γενική Εισαγωγή περιέχεται μόνο στο ΒΕ1·
- **Χρονολόγιο**·
- **Εισαγωγή**, διαφορετική για κάθε ΒΕ, γραμμένη από τον επιμελητή του κάθε τόμου, η οποία παρουσιάζει το ειδικό θέμα του κάθε Βιβλίου (βασικός ορισμός, σημεία υπό συζήτηση, νέες προοπτικές)·
- Τέσσερα έως έξι κεφάλαια (**Θεματικές ενότητες**) με ποικίλο αριθμό υποκεφαλαίων. Κάθε κεφάλαιο ανοίγει με μια μικρή εισαγωγή και περιέχει τόσο κείμενα όσο και εικόνες, που συνοδεύονται από επεξηγηματικές σημειώσεις. Ειδικές ερωτήσεις ακολουθούν μετά από κάθε τεκμήριο και γενικές ερωτήσεις στο τέλος υποκεφαλαίων ή κεφαλαίων·
- **Βιβλιογραφία**, η οποία είναι επιλεκτική και περιέχει μόνο τα έργα που χρησιμοποιήθηκαν για το κάθε ΒΕ, μπορεί όμως να θεωρηθεί ως ένας βιβλιογραφικός οδηγός κοινός για όλες τις χώρες·
- **Χάρτες**, δύο έως τρεις για κάθε ΒΕ.

Στην επιλογή των τεκμηρίων υιοθετήσαμε την αρχή ότι κάθε κατάλοιπο του παρελθόντος μπορεί να θεωρηθεί ιστορική πηγή. Προσπαθήσαμε λοιπόν, να περιλάβουμε μια ευρεία ποικιλία κειμένων και εικόνων, ώστε να καλυφθούν οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές όψεις της ιστορικής εμπειρίας και να επιτρέπονται πολλαπλοί συνδυασμοί. Αναπτύξαμε ένα κοινό πρότυπο για την παρουσίαση των τεκμηρίων σε όλα τα Βιβλία, σύμφωνα με το οποίο κάθε τεκμήριο έχει ένα τίτλο και συνοδεύεται από επεξηγηματικές σημειώσεις και ερωτήσεις. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις υπάρχουν συγκεντρωτικές ερωτήσεις στο τέλος κάθε κεφαλαίου. Οι ερωτήσεις συντάχθηκαν για να βοηθήσουν τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να τις χρησιμοποιήσουν ως έχουν ή να δημιουργήσουν δικές τους. Ο καθηγητής μπορεί εξάλλου να επιλέξει κείμενα οριζόντια, δηλαδή από δύο ή τρία ΒΕ, όπως υποδεικνύεται σε κάποιες περιπτώσεις από ερωτήσεις που ενθαρρύνουν τη διασταύρωση με άλλο ΒΕ.

Στην πραγματικότητα, είναι δύσκολο για τους καθηγητές ιστορίας μιας χώρας να κατανοήσουν πλήρως και να χρησιμοποιήσουν τεκμήρια από άλλες χώρες, γιατί κάτι τέτοιο προϋποθέτει γνώσεις που δεν απέκτησαν στη διάρκεια της βασικής πανεπιστημιακής τους εκπαίδευσης. Γι' αυτό άλλωστε προσπαθήσαμε να προσφέρουμε όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες για το κάθε κείμενο, χωρίς ωστόσο να υποκαθιστούμε την πρωτοβουλία του διδάσκοντα. Οι καθηγητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα κείμενα με δύο τρόπους:

1. Ως τεκμήρια **της άποψης των άλλων λαών** σχετικά με ένα γεγονός που οι μαθητές τους γνωρίζουν αποκλειστικά μέσω μιας εθνοκεντρικής ανάγνωσης, και
2. Ως ενδείξεις των **κοινών αισθημάτων και εμπειριών** σχετικά με ένα συγκρουσιακό θέμα σε ανθρώπους που ανήκουν σε διαφορετικές εθνοτικές ή εθνικές ομάδες.

Η παροχή γνώσης είναι από μόνη της επαρκής για να υπονομεύσει τα στερεότυπα. Οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα τρέφονται από την άγνοια, κάτι που επιβεβαιώνεται από την εικόνα που έχουμε για γειτονικούς λαούς ή για ολόκληρες περιόδους της ιστορίας μας. Η σιωπή αποδεικνύεται ο ισχυρότερος σύμμαχος των στερεοτύπων. Γι' αυτό ένας από τους κύριους στόχους των Βιβλίων είναι γνωστικός: να προσφέρουν πληροφορίες για τις ιστορικές εξελίξεις στη ΝΑ Ευρώπη και να γεννήσουν ερωτήματα. Τα Βιβλία δεν είναι κλειστά και οριστικά σύνολα· επιδιώκουν να ενθαρρύνουν περαιτέρω έρευνα, κριτική και διάλογο.

Χρήστες αυτών των Βιβλίων Εργασίας μπορούν να είναι κυρίως μαθητές στις ανώτερες τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, 15-18 ετών, για τους οποίους σχεδιάστηκε αυτό το εκπαιδευτικό υλικό, αλλά και φοιτητές τόσο στη ΝΑ όσο και στη Δυτική Ευρώπη. Καθώς η δουλειά μας προχωρούσε, συνειδητοποιούσαμε το ενδιαφέρον που θα μπορούσε να έχει μια παρόμοια έκδοση για τους δυτικούς ιστορικούς, οι οποίοι δε διαθέτουν τα απαραίτητα εργαλεία για τη μελέτη της ιστορίας της περιοχής. Μια συλλογή τεκμηρίων από όλες τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης στα αγγλικά θα ήταν χρήσιμη σε ένα δυτικό ακαδημαϊκό κοινό που γνωρίζει την ιστορία των Βαλκανίων σχεδόν αποκλειστικά μέσω δευτερογενούς βιβλιογραφίας.

Τέσσερις σταθμοί σε ένα ταξίδι από τον 14^ο αιώνα μέχρι σήμερα

Αποφασίσαμε να αφιερώσουμε το πρώτο ΒΕ στην **Οθωμανική Αυτοκρατορία** γιατί, παρόλο που αυτή η περίοδος αποτελεί ένα μεγάλο μέρος της κοινής ιστορικής εμπειρίας των λαών της ΝΑ Ευρώπης, έχει απορριφθεί από τους απογόνους της ως μέρος του ιστορικού παρελθόντος τους. Αν και διδάσκεται σε όλες τις χώρες της περιοχής, η προοπτική είναι πάντα εθνοκεντρική – από τη σκοπιά του εκάστοτε αφηγητή. Συνεπώς, η γνώση γι' αυτή τη μεγάλη αυτοκρατορία που κυριάρχησε στη ΝΑ Ευρώπη και την Ανατολική Μεσόγειο για πολλούς αιώνες είναι ελλιπής και ιδεολογικά φορτισμένη. Οι απόψεις για την Οθωμανική Αυτοκρατορία ταλαντεύονται ανάμεσα στην πρόοδο και την οπισθοδρόμηση, τον πολυπολιτισμικό παράδεισο και την καταπίεση, την απελευθέρωση και την καταστροφή. Αυτές οι αντιθετικές ερμηνείες αντανakλώνται επίσης στη δυτική ιστοριογραφία για τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο.

Παρουσιάζοντας την Οθωμανική Αυτοκρατορία ως κοινό ιστορικό υπόστρωμα δε σημαίνει ότι τη θεωρούμε ταυτόχρονα ως μια «χρυσή εποχή» αρμονικής συνύπαρξης των βαλκανικών λαών. Όπως ήδη επισημάνθηκε, η κοινή ιστορική εμπειρία περιέχει εξίσου τη συνύπαρξη και τη σύγκρουση. Εξάλλου, η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν υπήρξε στατική και ομοιογενής. Όπως συνέβη και με άλλες πολυ-θρησκευτικές και πολυ-εθνοτικές αυτοκρατορίες, σφραγίστηκε από εσωτερικές αντιθέσεις και διαμάχες και εξελίχθηκε μέσα στο χρόνο, μέσα από φάσεις ανάπτυξης και κρίσης. Τέλος, η βαθύτερη γνώση αυτής της αυτοκρατορίας μας επιτρέπει να ανατρέψουμε ένα στερεότυπο εξαιρετικά διαδεδομένο τόσο στη Δυτική όσο και στη ΝΑ χριστιανική Ευρώπη: αυτό που αφορά την πολιτισμική της «καθυστέρηση».

Αφετηρία μας υπήρξε ο 14^{ος} αιώνας, όταν οι Οθωμανοί εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στην περιοχή και ξεκίνησαν την κατάκτηση των Βαλκανίων. Αποφασίσαμε ότι το ΒΕ1 θα τελειώνει στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Παρόλο που αυτή η χρονική περίοδος δεν αποτελεί προφανώς το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συμπίπτει όμως με την εκδήλωση των εθνικών κινήσεων τα οποία οδήγησαν στη δημιουργία των βαλκανικών εθνών-κρατών στον 19^ο και τον 20^ό αιώνα. Η σταδιακή κατάρρευση των αυτοκρατοριών και η ίδρυση στα ερείπιά τους των εθνικών κρατών είναι το θέμα του επόμενου ΒΕ, το οποίο εν μέρει επικαλύπτεται από το προηγούμενο, εφόσον ξεκινά από τον 18^ο αιώνα. Ένα άλλο μέρος που αφορά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία περιέχεται στο ΒΕ που αναφέρεται στους Βαλκανικούς πολέμους. Ενθαρρύνονται λοιπόν οι χρήστες να κάνουν οριζόντιες συνδέσεις μεταξύ των Βιβλίων.

Το ΒΕ2 για τα «**Έθνη και κράτη στη ΝΑ Ευρώπη**» αναφέρεται σε ένα εξαιρετικά ευαίσθητο και συγκρουσιακό θέμα. Από τα εθνικά κινήματα εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι τους πολέμους στη Γιουγκοσλαβία, οι συγκρούσεις μεταξύ των εθνών υπήρξαν καθοριστικές για την ιστορική εξέλιξη της περιοχής. Ακόμη και σήμερα, ειδήσεις σχετικά με λιγότερο ή περισσότερο «θερμά» επεισόδια, δημοσκοπήσεις της κοινής γνώμης αλλά και όψεις της διδασκαλίας της ιστορίας επιβεβαιώνουν την επιβίωση των εθνικών παθών. Είναι σαφές ότι

ένα θέμα με τόσο κεντρική θέση στη νεότερη ιστορία της περιοχής δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί. Ένα άλλο δίλημμα αφορούσε το τελικό χρονικό όριο: θα έπρεπε να σταματήσουμε στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ή να προχωρήσουμε πέρα από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο; Υπήρχαν ισχυρά επιχειρήματα εναντίον του να περιληφθεί και η δεκαετία του 90 στα Βιβλία, αλλά τελικά αποφασίσαμε να μην εξαιρέσουμε αυτή την πρόσφατη φάση των εθνικιστικών κινημάτων και συγκρούσεων για να μπορέσουμε να επιτύχουμε μια πληρέστερη κατανόηση του παρόντος μας. Άλλωστε, κάποια έθνη-κράτη της περιοχής δημιουργήθηκαν μόνο στη διάρκεια αυτής της τελευταίας φάσης.

Πέρα από τις ειδικές θεματικές κατηγορίες, το ΒΕ2 ακολουθεί κατά βάση μια χρονολογική προσέγγιση, έτσι ώστε να μην καταλήξει σε μια θεωρητική άσκηση περί εθνικισμού, αλλά να μπορέσει να δείξει: 1) την εξέλιξη του ορισμού του έθνους· 2) το γεωγραφικό και χρονολογικό εύρος των εθνικιστικών κινημάτων και επομένως τις διαφορές μεταξύ τους· 3) τις διαφορετικές φάσεις της δημιουργίας των εθνικών κρατών στη ΝΑ Ευρώπη. Περισσότερο από τα άλλα Βιβλία, το ΒΕ2 προσφέρεται για την πολυπρισματική διδασκαλία, γιατί αφορά στην ουσία του εθνικού αυτοπροσδιορισμού και αποδομεί την έννοια της εθνικής μοναδικότητας και αυθεντικότητας. Η σημαντικότερη συμβολή του ΒΕ2 είναι ότι ιστορικοποιεί το έθνος, απαλλάσσοντάς το από τις ανιστορικές εικόνες της συνέχειας και της ενότητας. Ταυτόχρονα, ενσωματώνει την ιστορία της ΝΑ Ευρώπης στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια ιστορία, δεδομένου ότι το έθνος-κράτος έχει κεντρικό ρόλο στη νεότερη και σύγχρονη παγκόσμια ιστορία.

Το ΒΕ3 (**οι Βαλκανικοί πόλεμοι**) θα μπορούσε να είναι μέρος του ΒΕ2 ή ακόμη και του ΒΕ1, εφόσον καλύπτει μια καθοριστική στιγμή για τη δημιουργία πολλών από τα εθνικά κράτη στα Βαλκάνια και για την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Παρουσιάζει ταυτόχρονα ένα κατεξοχήν «βαλκανικό γεγονός» το οποίο, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμά του, θεωρήθηκε ως απόδειξη της ικανότητας των βαλκανικών λαών να καθορίσουν την τύχη τους χωρίς παρέμβαση από τις «Μεγάλες Δυνάμεις» της Ευρώπης. Δείχνει επιπλέον τη σχετική σημασία της θρησκείας στις εθνικιστικές συγκρούσεις: αν κατά τον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο ο συνασπισμός των χριστιανικών κρατών αντιπαρατέθηκε προς τη μουσουλμανική Οθωμανική Αυτοκρατορία, στον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο οι αντίπαλοι δεν προσδιορίστηκαν από τη θρησκευτική πίστη.

Το ΒΕ3 είναι το συντομότερο από τα τέσσερα, δεδομένου ότι ασχολείται με γεγονότα δύο μόνο ετών (παρόλο που περιέχει και τεκμήρια που προέρχονται από προηγούμενα και επόμενα χρόνια). Πρόκειται, όπως και στην περίπτωση του ΒΕ4, για ένα παράδειγμα βραχείας ιστορίας, όπου επιχειρούμε να φωτίσουμε, εκτός από τα πολιτικά και πολεμικά γεγονότα (τα οποία περιέχονται ούτως ή άλλως στα σχολικά εγχειρίδια), τις διαφορετικές όψεις του πολέμου ως εμπειρίας. Παράλληλα, προσφέρει γνώση για ένα γεγονός της περιφερειακής ιστορίας που μέσω της δυτικής ματιάς παρουσιαζόταν ως επιβεβαίωση της «ιδιαιτερότητας» της περιοχής σχετικά με τη βιαιότητα των συγκρούσεων. Δεν είναι τυχαίο ότι η ίδια αυτή οπτική καθώς και ο όρος «Βαλκανικοί πόλεμοι» ανανεώθηκαν με τους πολέμους στη Γιουγκοσλαβία στη δεκαετία του 90. Η διεθνής κοινή γνώμη έμεινε με την εντύπωση ότι η αιματοχυσία και το εθνικιστικό μίσος είναι ενδημικά στη Βαλκανική Χερσόνησο. Για το λόγο αυτό, θα ήταν χρήσιμο να γίνει στην τάξη σύγκριση με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο που ακολούθησε αμέσως μετά και ο οποίος πράγματι άλλαξε τον ορισμό του πολέμου.

Το τελευταίο βιβλίο, το ΒΕ4, καλύπτει ένα μείζον γεγονός της παγκόσμιας ιστορίας και συνεπώς 1) ενσωματώνει την περιφερειακή ιστορία σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο και 2) πραγματώνει τους ηθικούς στόχους της διδασκαλίας της ιστορίας. Πράγματι, αν η ιστορία διδάσκεται για να διαμορφώνει δημοκρατικούς πολίτες, **ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος** προσφέρει μερικά από τα καλύτερα μαθήματα. Βεβαίως, οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης δεν ξέφυγαν από τη σκοτεινή πλευρά αυτού του «ολικού πολέμου», όπως φαίνεται και στα τεκμήρια. Ταυτόχρονα ωστόσο, η ιστορία αυτού του τμήματος της Ευρώπης μας δίνει τη δυνατότητα να εφοδιάσουμε τους μαθητές με μαθήματα ανθρωπιάς και με ηθικές αξίες μέσω:

1. **Του αγώνα εναντίον του φασισμού.** Θεωρήσαμε ότι έπρεπε να τονίσουμε, για διδακτικούς σκοπούς, την αντίσταση στην ολοκληρωτική ιδεολογία και την ωμότητα του ναζισμού, κυρίως μέσω των αντιστασιακών κινημάτων που οργανώθηκαν στις βαλκανικές χώρες σε λιγότερο ή περισσότερο μαζική κλίμακα. Οι μικρές ιστορίες ενός συλλογικού οράματος μέσα στη μεγαλύτερη κρίση του δυτικού πολιτισμού προσφέ-

ρουν στους μαθητές πρότυπα συμπεριφοράς και τους βοηθούν να αξιολογήσουν ηθικά τις ανθρώπινες πράξεις.

2. **Την ανθρώπινη αλληλεγγύη ανεξάρτητα από θρησκευτικές, πολιτικές και εθνικές διαφορές.** Είναι σημαντικό να προβάλλονται ατομικές ή συλλογικές πράξεις βοήθειας προς άλλους ανθρώπους, σε εποχές μεγάλων ηθικών διλημμάτων και αγώνα για την επιβίωση.

Παρόλο που ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αντιπροσωπεύει ένα μάλλον εξαιρετικό γεγονός, η εμπειρία της οδύνης του πολέμου είναι κοινός τόπος. Η πλήρης ερήμωση των πόλεων και οι σφαγές των αμάχων σχεδόν καταργούν τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ μετώπου και μετόπισθεν. Ο πόλεμος γίνεται οικείος και αποδεκτός ως «φυσικό» μέρος της πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Το ΒΕ4 δείχνει την κοινότητα των εμπειριών της ΝΑ, της Κεντρικής και της Δυτικής Ευρώπης και σχετικοποιεί την «ιδιαιτερότητα» της βαλκανικής «βιαιότητας».

Από την άλλη μεριά όμως, η χρονική εγγύτητα του θέματος αυξάνει τον κίνδυνο διχαστικών αναγνώσεων και ερμηνειών. Η περίοδος μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν εξίσου οδυνηρή για κάποιες χώρες της ΝΑ Ευρώπης, έτσι ώστε η ερμηνεία του πολέμου να χρωματίζεται από τη μεταπολεμική εμπειρία. Λόγω της πολυπλοκότητας και των διεθνών διαστάσεων των μεταπολεμικών εξελίξεων, επιλέξαμε ως τελικό όριο για το ΒΕ4 τη στιγμή της απελευθέρωσης, η οποία είναι διαφορετική για κάθε χώρα. Διατηρούμε μ' αυτό τον τρόπο την αισιοδοξία από την κατάρρευση του ναζιστικού εφιάλτη, χωρίς να εισερχόμαστε στις άμεσες και έμμεσες συνέπειες για τις μεταπολεμικές κοινωνίες τόσο της Δυτικής όσο και της Ανατολικής Ευρώπης. Εξάλλου, στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οι χώρες της περιοχής ακολούθησαν διαφορετικές πορείες και κατέληξαν να ανήκουν τόσο στη Δυτική όσο και στην Ανατολική Ευρώπη (με ψυχροπολεμικούς όρους).

Διδακτικές μέθοδοι

Δεν είναι αυτονόητο ότι τα τέσσερα αυτά βιβλία θα χρησιμοποιηθούν ευρέως στα σχολεία, ούτε άλλωστε θεωρήσαμε κάτι τέτοιο ως δεδομένο. Κατά την προετοιμασία της έκδοσης συνυπολογίσαμε μια σειρά από περιορισμούς:

1. Τον περιορισμένο χρόνο που αφιερώνεται από το αναλυτικό πρόγραμμα στη διδασκαλία της ιστορίας, περιστελλοντας έτσι τη δυνατότητα των εκπαιδευτικών για καινοτομίες,
2. Τη συνεχή μείωση του ενδιαφέροντος των μαθητών για το μάθημα της ιστορίας προς όφελος άλλων, πιο «μοντέρνων» και ελκυστικών μαθημάτων, όπως οι νέες τεχνολογίες, και
3. Την ανεπαρκή επιμόρφωση των καθηγητών, ώστε να ανανεώνουν τις γνώσεις τους και να αποκτούν δεξιότητες που τους επιτρέπουν να χρησιμοποιούν εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό. Είναι επομένως δύσκολο να αξιολογήσουμε σε ποιο βαθμό οι στόχοι που θέτουν τα αναλυτικά προγράμματα για τη διδασκαλία της ιστορίας επιτυγχάνονται στην εκπαιδευτική πράξη.

Οι μέθοδοι που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι καθηγητές της ιστορίας για τη διδασκαλία αυτών των Βιβλίων είναι πολλές και ποικίλες και προφανώς κάποιες απ' αυτές ήδη χρησιμοποιούνται στην καθημερινή διδασκαλία. Οι ερωτήσεις που περιέχονται μετά από τα τεκμήρια και τα περισσότερα υποκεφάλαια αποτελούν το πρώτο βήμα προς περισσότερο επεξεργασμένες μεθόδους, όπως: προσομοιώσεις, παιχνίδι ρόλων, ενεργή μάθηση, γραπτές εργασίες. Κάποια θέματα προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες για ανεξάρτητη μάθηση, όπως ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, όπου ο καθηγητής μπορεί να συνδυάσει τη μέθοδο της προφορικής ιστορίας, ταινίες και ντοκουμαντέρ. Σε κάθε περίπτωση τα ΒΕ παρέχουν τα μέσα για μια κριτική προσέγγιση στο σχολικό εγχειρίδιο και τη δυνατότητα για παραγωγή νέας γνώσης μέσω της ορθολογικής και κριτικής έρευνας. Η επιτυχία του εγχειρήματος εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από την πρωτοβουλία, την ευρηματικότητα και την ετοιμότητα των εκπαιδευτικών.

Εντούτοις, η κριτική προσέγγιση στο σχολικό εγχειρίδιο δεν θα έπρεπε να παρανοηθεί. Τα εγχειρίδια διαφέρουν ως προς την ποιότητα και οπωσδήποτε δεν είναι λιγότερο «αυθεντικά» από ένα βιβλίο πηγών. Θα πρέπει

να τονιστεί εξαρχής ότι η απόφασή μας να εκδώσουμε ένα βιβλίο πηγών και όχι ένα ιστοριογραφικό έργο δεν υπονοεί ότι υποστηρίζουμε την αντικειμενικότητα ή την αυθεντικότητα των πηγών. Σκοπός μας είναι απλώς να υποδείξουμε την ποικιλία των ερμηνειών και της οπτικής γωνίας που προβάλλονται από τις ίδιες τις πηγές. Πρόκειται λοιπόν για εφαρμογή της συγκριτικής μεθόδου και της πολυπρισματικής προσέγγισης. Τέλος, γνωρίζουμε ότι οι επιλογές μας δεν είναι τυχαίες: αντανακλούν απόψεις και θέσεις, όπως προσπαθήσαμε να δείξουμε στα εισαγωγικά σημειώματα.

Οι παρατηρήσεις αυτές αφορούν τόσο στα κείμενα όσο και στις εικόνες. Οι εικόνες είναι προφανώς πιο ελκυστικές για τους νέους και βοηθούν να «φανταστούμε» το παρελθόν πιο ζωντανά. Γνωρίζουμε, ωστόσο, ότι οι εικόνες μπορούν να ψεύδονται εξίσου με τα κείμενα και γι' αυτό θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με την ίδια κριτική μέθοδο. Η ανάγνωση των εικόνων, όπως και η ανάγνωση των κειμένων, προϋποθέτει τη γνώση του ιστορικού πλαισίου (κοινωνικού, πολιτισμικού κλπ.) μέσα στο οποίο παράγονται. Προσπαθήσαμε να δώσουμε πληροφορίες για τις εικόνες που περιέχονται στα ΒΕ, παρόλο που στις περισσότερες περιπτώσεις η σημασία τους εξαρτάται από το συνδυασμό τους με τα κείμενα που υπάρχουν στο ίδιο κεφάλαιο. Εφόσον τα ΒΕ εκτείνονται σε επτά αιώνες ιστορίας, οι εικόνες που συμπεριλάβαμε ανήκουν σε διαφορετικά είδη και επομένως, απαιτούν διαφορετικές μεθόδους ανάλυσης. Χρησιμοποιήσαμε ένα ευρύτατο φάσμα εικονογράφησης: φωτογραφίες, αφίσες, γελοιογραφίες, λιθογραφίες, πίνακες ζωγραφικής, μικρογραφίες χειρογράφων, διαφημίσεις, κάρτες, γραμματόσημα, χαρτονομίσματα, κλπ. Κριτήριό μας, πέρα από κάποιες αναπόφευκτες αισθητικές προτιμήσεις, ήταν να κατασκευάσουμε νοητικές εικόνες μέσω οπτικών τεκμηρίων. Για παράδειγμα, οι εικόνες των προσώπων της οθωμανικής κοινωνίας μας βοηθούν να ανακατασκευάσουμε ή απλώς να ανακαλύψουμε τον διαφορετικό. Ας υπενθυμίσουμε εδώ ότι ο διαφορετικός δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με τον «άλλο». Η πολιτισμική διαφορά, η οποία οφείλεται είτε στη χρονική είτε στη γεωγραφική απόσταση, δε σημαίνει πάντα σύγκρουση.

Συμπερασματικά

Τα βιβλία αυτής της σειράς είναι το αποτέλεσμα έντονων συζητήσεων και διαφωνιών, αλλά και της ευχάριστης έκπληξης ότι η δουλειά του ιστορικού μπορεί να καταλύσει τα κρατικά σύνορα. Υπάρχει σήμερα στα Βαλκάνια μια κρίσιμη μάζα καθηγητών ιστορίας που αγαπούν τη δουλειά τους και είναι πρόθυμοι για αλλαγές. Η πρωτοβουλία μας απευθύνεται σ' αυτούς ακριβώς τους καθηγητές που αναζητούν τα μέσα και την καθοδήγηση. Αυτοί οι άνθρωποι μπορούν να λειτουργήσουν ως πολλαπλασιαστές για την ανανέωση της διδασκαλίας της ιστορίας, η οποία διέρχεται μια αναμφισβήτητη κρίση σε όλες τις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Ο μεγαλύτερος αντίπαλος σε αυτή την προσπάθεια δεν θα είναι η πολιτική ή ιδεολογική αντίδραση, αλλά η απάθεια και η αδιαφορία.

Το στοίχημα λοιπόν για μας έγκειται στο να ξυπνήσουμε στα παιδιά το ενδιαφέρον να μάθουν για την περιοχή, όπου βρίσκεται η χώρα τους και να προσφέρουμε τα μέσα για να καταλάβουν την πολυπλοκότητα του παρόντος. Αυτό το εγχείρημα δεν αποτελεί μια απλή επιστημονική άσκηση· συνδέεται με την πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης απέναντι στο κοινό τους μέλλον.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	25
Χρονολόγιο.....	29
Κεφάλαιο Α: Η οθωμανική επέκταση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.....	41
I. Τα πρώτα στάδια του οθωμανικού κράτους στην Ανατολία.....	41
A-1. Οι γάμοι του Ορχάν με την κόρη του <i>τεκβούρ</i> του Γιαρ Χισάρ.....	41
A-2. Η κατάληψη του Καρατζά Χισάρ και η πρώτη ανάγνωση του <i>χουτμπέ</i> στο όνομα του Οσμάν Γαζή.....	42
II. Η οθωμανική κατάκτηση της Βαλκανικής χερσονήσου.....	43
A-3. Οι αντιθέσεις μεταξύ των χριστιανικών κρατών των Βαλκανίων και η σημασία τους για τη διευκόλυνση της οθωμανικής επέκτασης.....	43
A-4. Φιρμάνι του Μουράτ Α΄ που επικυρώνει το δικαίωμα του Εβρενός Μπέη να διοικεί την επικράτεια της νότιας Μακεδονίας (1386).....	44
A-5. Ο ρόλος των τοπικών / γηγενών συνεργατών στην οθωμανική επέκταση στα Βαλκάνια.....	44
Εικ. 1. Ο Βαγιαζήτ Α΄ επιχειρεί να διασώσει την πολιορκούμενη Νικόπολη μία νύχτα πριν από τη μάχη με τους Σταυροφόρους (1396). Οθωμανική μικρογραφία (περίπου 1584).....	45
A-6. Οι ερμηνείες του 14 ^{ου} αιώνα για τις επιτυχίες των Οθωμανών έναντι των Χριστιανών.....	46
A-7. Οι χριστιανοί τιμαριώτες της επαρχίας Αρβανίντ στην Αλβανία (1431/1432).....	46
A-8. Οι σέρβοι δεσπότες ως υποτελείς των Οθωμανών (1432).....	47
A-9. Η άλωση του Νόβο Μπρντο (1455).....	47
Εικ. 2. Ο οθωμανικός στρατός νικά στη μάχη του Μόχατς (1526). Οθωμανική μικρογραφία (περ. 1588).....	48
A-10. Οι Τούρκοι καταστρέφουν τη Σλοβενία – επιστολή του αψβούργου κυβερνήτη της Καρνιόλης (1491).....	48
Εικ. 3. Αιχμάλωτοι κάτοικοι του Βελιγραδίου (1521).....	49
A-11. Χριστιανοί αιχμάλωτοι στη Βοσνία (1530).....	49
III. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης / Η κατάκτηση της Ιστανμπούλ (1453).....	50
A-12. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από την πλευρά των Βυζαντινών – Γεώργιος Σφραντζής.....	50
A-13. Οι νέοι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης την εποχή του Μωάμεθ Β΄.....	51
IV. Πληθυσμός και θρησκευτικές μεταστροφές.....	52
A-14. Αναγκαστική μεταφορά του πληθυσμού από τη Μικρά Ασία στα Βαλκάνια (ύστερος 14 ^{ος} αιώνας).....	52
A-15. Οι υποσχέσεις των Οθωμανών στους βόσνιους αγρότες – επιστολή του βασιλιά Στεφάν Τομάσεβιτς (1461-1463) στον πάπα Πίο Β΄.....	52
A-16. Ο Ιωασάφ, ορθόδοξος επίσκοπος Βιδινίου, για τον βίαιο και τον οικειοθελή εξισλαμισμό (15 ^{ος} αιώνας).....	52
A-17. Μεταστροφή στο Ισλάμ ενός νέου αγοριού χωρίς πατέρα, από κατάστιχο καδή (1636).....	52

A-18.	Αίτηση νέου άνδρα που επιθυμεί να μεταστραφεί στο Ισλάμ (1712).....	53
Κεφάλαιο Β: Οι θεσμοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας		55
I. Ο σουλτάνος και το Ανάκτορο		56
B-1.	Οι τίτλοι που χρησιμοποιούσε ο Σουλεϊμάν στην αλληλογραφία του με τον Φερδινάνδο Α' (1562).....	56
B-2.	Οι αρετές ενός ιδανικού κυβερνήτη, όπως παρουσιάζονται σε ένα ποίημα του Τζελαλζαντέ αφιερωμένο στον σουλτάνο Σελίμ Β' (1566-1574)	56
B-3.	Διαφορετικές στάσεις απέναντι στην αυτοκρατορική αδελφοκτονία – το χρονικό του Μεχμέτ Νεσρί για την εκτέλεση του Μουσταφά του Μικρού (1422).....	57
Εικ. 4.	Το σχέδιο των ανακτόρων του Τοπκαπί στην Κωνσταντινούπολη	58
Σχ. 1.	Τα ανάκτορα και η οθωμανική κεντρική διοίκηση.....	59
Εικ. 5.	Ο οθωμανός σουλτάνος δέχεται σε ακρόαση τον αυτοκρατορικό πρέσβη	59
B-4.	Η άνοδος του Μουσταφά Α' στο θρόνο (1617).....	60
Εικ. 6.	Αυτοκρατορικός εορτασμός στη διάρκεια εκστρατείας.....	60
Εικ. 7.	Ο Σουλτάνος Βιαγιαζήτ Β' (1481-1512) κυνηγά κοντά στη Φιλιππούπολη (Πλόβντιφ)	61
II. Το παιδομάζωμα [ντεβσιρμές]		62
B-5.	Το σύστημα του ντεβσιρμέ όπως περιγράφεται από έναν πρώην γενίτσαρο	62
B-6.	Η χριστιανική κριτική στο σύστημα του ντεβσιρμέ από τη Ζωή του Γκεόργκι Νόβι της Σόφιας (1539).....	62
Εικ. 8.	Παιδιά από ντεβσιρμέ	63
Εικ. 9.	Αγάς των Γενιτσάρων	64
B-7.	Ο Λουτφή πασάς αναπολεί τη σταδιοδρομία του από την εποχή που στρατολογήθηκε μέσω του συστήματος του ντεβσιρμέ	64
III. Το τιμαριωτικό σύστημα		65
B-8.	Οι οθωμανικοί κανόνες που διευθετούσαν τη διανομή τιμαρίων	65
B-9.	Λίστα των προσόδων που πρέπει να συγκεντρωθούν ως τιμάρια από τον σπαχή	65
B-10.	Νέα ανάθεση τιμαρίου μεσαίας-προς-μεγάλης κλίμακας.....	65
B-11.	Κανονισμοί σχετικά με τιμαριώτες που δεν μετέχουν σε εκστρατείες (1635)	66
Εικ. 10.	Οπλισμένος σπαχής.....	66
IV. Προστασία των υπηκόων και απονομή δικαιοσύνης		67
B-12.	Συστάσεις του Μουράτ Α' όταν διορίζει διοικητή τον Εβρενός Μπέη (1386).....	67
B-13.	Φιρμάνι του Μωάμεθ Α' υπέρ των μοναχών της Μονής Μαργκαρίτ, στην περιοχή των Σερρών (1419).....	68
B-14.	Η απόφαση του καδή σε μία διαμάχη μεταξύ ενός Χριστιανού κι ενός γενίτσαρου (Σόφια, 1618)	68
B-15.	Η απόφαση του καδή σε μια διαμάχη μεταξύ ενός Μουσουλμάνου κι ενός Χριστιανού (Βιδίνι, 1700).....	69
B-16.	Η κοινότητα του νησιού της Μυκόνου αποφασίζει να απαλλαχθεί από τον καδή (1710)	69
B-17.	Καταδικαστική απόφαση εναντίον του κοτζάμπαση Θεοδωράκη από το Σαμάκοτσουκ (1762).....	69
B-18.	Οθωμανικό έγγραφο για την προστασία των βοσνιακών μοναστηριών (1785)	70
V. Επαρχίες και φόρου υποτελής κράτη		71
B-19.	Διατάξεις αναφορικά με το καθεστώς της Ραγούζας όπως επαναλαμβάνονται σε έναν αχιντναμέ που εξέδωσε ο Μουράτ Γ' (1575).....	71

B-20.	Αχιντναμές του Αχμέτ Α΄ για την Τρανσυλβανία (1614)	71
B-21.	Η αυτονομία της Μολδαβίας (1716)	72
B-22.	Ο γάλλος περιηγητής Φλασά για την ιδιαίτερη θέση των Βλάχων ηγεμόνων (1741)	73
Σχ. 2.	Τυπολογία των εδαφικών κτήσεων της οθωμανικής κυριαρχίας (16 ^ο αιώνας).....	74
Κεφάλαιο Γ: Θρησκευτικοί θεσμοί, κοινότητες και πρακτικές.....		75
I. Οι Μουσουλμάνοι.....		75
Γ-1.	Επιγραφή στην πύλη εισόδου του τζαμιού Σουλεϊμάνιγε στην Κωνσταντινούπολη (μέσα 16 ^{ου} αιώνα)	75
Γ-2.	Ο Ντιμίτρι Καντεμίρ για τις μουσουλμανικές προσευχές.....	76
Εικ. 11.	Τζαμί του 14 ^{ου} αιώνα στη Νίκαια (Ιζνίκ)	77
Εικ. 12.	Το Σουλεϊμάνιγε (Τζαμί του Σουλεϊμάν) στην Κωνσταντινούπολη (1550-1557).....	77
Γ-3.	Μουσουλμάνοι αιτιολογούν λογικά τη σχέση μεταξύ του Αλλάχ και της βροχής (1779)	77
Εικ. 13.	Διακοσμητικές επιγραφές από το Κοράνι στο εσωτερικό του Εσκή Τζαμί στην Αδριανούπολη (15 ^ο αιώνας)	78
Εικ. 14.	Τουρκάλα πάνω σε καμήλα στο δρόμο για το προσκύνημα στη Μέκκα	78
Γ-4.	Μουσουλμανικές ετεροδοξίες – ανέκδοτα των Μπεκτασήδων	78
Εικ. 15.	Αστρονομικό παρατηρητήριο στην Κωνσταντινούπολη (περ. 1580)	79
Εικ. 16.	Ο λαϊκός ήρωας Νασρεντίν Χότζα.....	79
II. Οι Χριστιανοί.....		80
Γ-5.	Εκλογή του Γεννάδιου Σχολάριου ως πρώτου ορθόδοξου Πατριάρχη μετά την οθωμανική κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης (1453).....	80
Εικ. 17.	Αργυρό σκεύος με ελληνική επιγραφή του 16ου αιώνα, το οποίο χρησιμοποιούνταν σε τελετές των Ορθοδόξων.	80
Γ-6.	Ο γάλλος περιηγητής Πιερ Λεσκαλοπιέ σχετικά με τη Μονή του Αγίου Σάββα στη Σερβία (1574).....	80
Γ-7.	Ο Παύλος, αρχιδιάκονος Χαλεπιού, σχετικά με τις μολδαβικές εκκλησίες (μέσα 17 ^{ου} αιώνα)	81
Εικ. 18.	Η Μονή Βορονέτ στη Μολδαβία (χτισμένη το 1488, εξωτερικές τοιχογραφίες της περιόδου 1547-1550).....	81
Εικ. 19.	Τοιχογραφία που απεικονίζει το Μυστικό Δείπνο από τη Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος (1546).....	81
Γ-8.	Ο Κοσμάς ο Αιτωλός καλεί τους Χριστιανούς να μορφώσουν τα παιδιά τους.....	82
Γ-9.	Ο Κύριλλος Πετζινόβιτς σχετικά με τις εντάσεις μεταξύ ορθόδοξων χωρικών και ιερέων (1816).....	82
III. Οι Εβραίοι.....		83
Γ-10.	Επιστολή του Ισαάκ Τζαρφατί, ραβίνου της Αδριανούπολης, προς τους Εβραίους της Κεντρικής Ευρώπης (μέσα 15 ^{ου} αιώνα)	83
Γ-11.	Ο Ελιά Καπσαλί σχετικά με την ευμάρεια των Εβραίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας την εποχή του Μωάμεθ Β΄.....	83
Γ-12.	Η εβραϊκή θρησκευτική αφύπνιση: η περίπτωση του Σαμπατάι Ζεβί (1666).....	84
Εικ. 20.	Εβραίος γιατρός σε γαλλικό χαρακτικό (1568)	85
IV. Θρησκευτική συνύπαρξη και διακρίσεις.....		86
Γ-13.	Θρησκευτικός διάλογος στη διάρκεια της αιχμαλωσίας του Γρηγορίου Παλαμά (1354).....	86
Γ-14.	Η συνύπαρξη των διάφορων θρησκευτικών κοινοτήτων στις οθωμανικές πόλεις (περ. 1660)	87

Γ-15.	Οι σχέσεις μεταξύ των Ορθοδόξων, των Καθολικών και των Λουθηρανών στη Βουλγαρία και τη Βλαχία (1581)	87
Γ-16.	Ο φετβάς του Εμπουσσουόντ για τους μουσουλμάνους σιίτες (μέσα 16 ^{ου} αιώνα)	88
Γ-17.	Αυτοκρατορική διαταγή που απαγορεύει τον «φραγκικό» προσηλυτισμό των Αρμενίων της Ανατολικής Ανατολίας (1722)	88
Γ-18.	Οι οθωμανικές αρχές στη Βοσνία διαιτητεύουν μεταξύ Ορθοδόξων και Καθολικών (1760)	89
Γ-19.	Αυτοκρατορικοί περιορισμοί για τους μη μουσουλμάνους (1631)	90
Γ-20.	Εκτέλεση ενός Ορθοδόξου που φορούσε ακατάλληλα ενδύματα (1785/1789)	90
Γ-21.	Αυτοκρατορική διαταγή για μία εκκλησία που χτίστηκε χωρίς άδεια στη Στενήμαχο, κοντά στην Φιλιππούπολη (1624)	90
Γ-22.	Η μισαλλοδοξία των Χριστιανών απέναντι σε ζευγάρια με διαφορετικό μεταξύ τους θρήσκευμα (Κύπρος, 1636)	91
Γ-23.	Θρησκευτικές ρυθμίσεις στην Τρανσυλβανία (1653)	91
Γ-24.	Αντι-εβραϊκός επίλογος της επισκοπικής συνόδου της Στον στη Ραγούζα (1685)	92
Γ-25.	Παραχώρηση προνομίων σε Εβραίο στη Ραγούζα (1735)	92
Εικ. 21.	Η Ανάληψη του Χριστού σε οθωμανική μικρογραφία (1583)	92
Γ-26.	Το μαρτύριο της Αγία Κυράννας στη Θεσσαλονίκη (1751)	92
Κεφάλαιο Δ: Πρόσωπα της οθωμανικής κοινωνίας και καθημερινή ζωή		95
I. Ελίτ και κοινοί θνητοί		95
Δ-1.	Η περιφρόνηση της οθωμανικής ελίτ προς τους τούρκους χωρικούς	95
Εικ. 22.	Ακιντζής	96
Εικ. 23.	Σπαχής	96
Εικ. 24.	Γενίτσαρος	97
Εικ. 25.	Στρατιώτες στην Αλβανία – έργο του Jean-Baptiste Hilaire (1809)	97
Εικ. 26.	Σείχουλισλάμης	97
Εικ. 27.	Ανώτερος οθωμανός γραφέας	98
Εικ. 28.	Άραβας έμπορος	99
Εικ. 29.	Ραγουζαίος έμπορος	99
Εικ. 30.	Οθωμανός ράφτης	99
Εικ. 31.	Βοσκός	100
Εικ. 32.	Ψαράς	100
Εικ. 33.	Δερβίσης	101
Εικ. 34.	Αρμένιος μοναχός	101
Εικ. 35.	Ο ορθόδοξος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως	102
Εικ. 36.	Μεγάλος ραβίνος της Κωνσταντινούπολης (τέλη 18 ^{ου} αιώνα)	102
Εικ. 37.	Χριστιανός ευγενής του 18 ^{ου} αιώνα	103
Εικ. 38.	Ένας διάσημος αγάς: ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων (1741-1822) – πίνακας του Louis Dupré (1819)	103
Εικ. 39.	Οθωμανός αργυραμοιβός	104
Εικ. 40.	Ένας δραγουμάνος: Πιερ Γιαμόγλου, διερμηνέας της γαλλικής Πρεσβείας (1787)	104
Εικ. 41.	Ελβετός πρέσβης (1788)	105
Εικ. 42.	Δούλος σε γαλέρα κρατώντας το νερό που του αναλογεί	105
II. Η ζωή στο χωριό		106
Δ-2.	Ρύθμιση σχετικά με την αγροτική αυτοδιοίκηση στην επαρχία Βιδινίου (1587)	106
Δ-3.	Η υποχρέωση του χωρικού να καλλιεργεί τη γη του (κώδικας του Καραμάν, 1525)	106

Εικ. 43.	Βουλγαρικό σπίτι στην Τράγιαβνα (18 ^{ος} αιώνας).....	106
Δ-4.	Βουλγαρικά σπίτια κοντά στη Ρούσα, όπως περιγράφονται από το γάλλο περιηγητή Πιερ Λεσκαλοπιέ (1574)	107
Δ-5.	Περιγραφή των ανθρώπων και των ενδυμάτων τους κοντά στη Φιλιππούπολη (1553-1555)	107
Δ-6.	Φαγητό και ποτό στην Αλβανία (περ. 1810)	107
Εικ. 44.	Δωμάτιο σπιτιού στο Αρμπανάσι (18ος αιώνας).....	108
Δ-7.	Ταξιδεύοντας στα βουλγαρικά χωριά (1761)	108
Εικ. 45.	Γυναίκες πλένουν έξω από το σπίτι (Λάρισα, αρχές 19 ^{ου} αιώνα).....	109
Εικ. 46.	Άντρες και γυναίκες από το νησί της Πάρου παίζουν μουσικά όργανα και χορεύουν.....	109
Δ-8.	Δρόμοι και αλληλογραφία στην οθωμανική Αλβανία (περ. 1800)	109
III. Η ζωή στις πόλεις		110
Δ-9.	Περιγραφή του Βελιγραδίου (1660).....	110
Δ-10.	Η κατοικία του ηγεμόνα της Βλαχίας Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου σύμφωνα με την περιγραφή του γάλλου περιηγητή Φλασά (μέσα 18 ^{ου} αιώνα)	112
Εικ. 47.	Τούρκος μεταφέρει με άλογο μεγάλα κοφίνια, όπου διατηρεί δροσερά φρούτα και λαχανικά	113
Εικ. 48.	Πομπή των αρτοποιών στην Κωνσταντινούπολη (1720)	113
Δ-11.	Κανονισμός της συντεχνίας των παντοπωλών στη Μοσχόπολη (1779).....	113
Δ-12.	Συμφωνητικό μαθητείας στο νησί της Σκύρου (1793).....	114
Δ-13.	Φετβάς του Εμπουσουούντ αναφορικά με την αυτοκρατορική απαγόρευση των καφενείων (δεύτερο μισό του 16 ^{ου} αιώνα)	114
Δ-14.	Τραγούδι της ταβέρνας από το Σενί.....	114
Εικ. 49.	Παιδιά διασκεδάζουν στη διάρκεια των εορτασμών του μπαϊραμιού.....	115
Δ-15.	Ο Εβλιά Τσελεμπί περιγράφει τον μπακλαβά του Βελιγραδίου (1660).....	115
Δ-16.	Μενού του Σεβκί Μουλά Μουσταφά (Σεράγεβο, δεύτερο μισό του 18 ^{ου} αιώνα).....	115
IV. Η ζωή στα όρια		116
Δ-17.	Οι οθωμανοί πολεμιστές δελήδες όπως περιγράφονται από το γάλλο περιηγητή Νικολά ντε Νικολάι (1551)	116
Εικ. 50.	Οθωμανός πολεμιστής δελής (16ος αιώνας).....	117
Δ-18.	Ο θεσμός των αδελφοποιητών στη βοσνιακή μεθόριο (1660).....	117
Δ-19.	Οθωμανικό αίτημα για την αποστολή γιατρού από τη Ραγούζα (1684).....	118
Δ-20.	Επιστολή του Σιμούν Κοζίτσιτς Μπένγια, επισκόπου του Μοντρους, στον πάπα Λέοντα Ι' (1516).....	118
Δ-21.	Επιστολή του Φραν Κρίστο Φράνκοπαν στον Γκασπάρ Κόλνιτς (1670).....	118
Δ-22.	Τραγούδι για την κροατική επιδρομή στην Κλάντουζα	119
Δ-23.	Ο Μάρκο Κράλιεβιτς πίνει κρασί στο Ραμαζάνι.....	119
Δ-24.	Χριστιανικές επιδράσεις σε μουσουλμάνους Αλβανούς (περ. 1800).....	120
V. Όψεις της ζωής των γυναικών		120
Δ-25.	«Βασιλικός» γάμος στο 15 ^ο αιώνα.....	120
Δ-26.	Αλβανές γυναίκες (περ. 1810)	121
Δ-27.	Αλληλεγγύη μεταξύ των χριστιανών γυναικών – το μαρτύριο της Αγίας Φιλοθέης (1589)	121
Δ-28.	Κανονισμός της γυναικείας συντεχνίας των σαπουνοποιών στα Τρίκαλα της Θεσσαλίας (1738).....	121
Δ-29.	Διαζύγιο σε ένα χωριό κοντά στη Σόφια (1550).....	122
Εικ. 51.	Γυναίκα από την Αθήνα (1648)	122

Εικ. 52.	Τουρκάλα μαζί με τα παιδιά της (1568).....	123
Δ-30.	Η περίπτωση μίας γυναίκας από την Κύπρο που παίρνει διαζύγιο ασπαζόμενη το Ισλάμ, από κατάστιχο καδή (1609).....	123
Δ-31.	Το διαζύγιο ενός Μουσουλμάνου με μία Χριστιανή, από κατάστιχο καδή (1610).....	123
Εικ. 53.	Νεαρή γυναίκα από τα ορεινά της βόρειας Αλβανίας (πρώιμος 19 ^{ος} αιώνας).....	123
Εικ. 54.	Τουρκάλα με ρούχα εξόδου – γαλλικό σχέδιο (περ. 1630).....	124
Δ-32.	Μοιχεία ενός γενίτσαρου με μια μουσουλμάνα στην Κωνσταντινούπολη (1591).....	124
Δ-33.	Σχόλια της λαίδης Μαίρη Γουόρτλν Μόνταγκιου σχετικά με τις οθωμανές γυναίκες (1717).....	125
Κεφάλαιο Ε: Στοιχεία της κρίσης		127
I. «Φυσικές» καταστροφές		127
E-1.	Πείνα στην Κωνσταντινούπολη (1758).....	127
E-2.	Σεισμός στην Κωνσταντινούπολη (1766).....	128
E-3.	Πανούκλα στο Βουκουρέστι (1813).....	129
II. Η πολιτική κρίση στην Κωνσταντινούπολη		129
E-4.	Προτάσεις για την επίλυση της κρίσης του οθωμανικού κράτους από τα απομνημονεύματα του Κοτσή Μπέη (περ.1630).....	129
E-5.	Οι απεσταλμένοι του ηγεμόνα της Μολδαβίας Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου συζητούν για την αναγκαιότητα της δωροδοκίας πολυάριθμων ατόμων στην Κωνσταντινούπολη (1741).....	130
III. Πόλεμοι, εξεγέρσεις και κοινωνικές αναταραχές		130
E-6.	Χωρικοί δραπετεύουν στις πόλεις (1665).....	130
E-7.	Εξέγερση του Μεχμέτ αγά Μπογιαζιόγλου στην Κύπρο (περ. 1680).....	131
E-8.	Αναφορά στον πάπα σχετικά με την εξέγερση του Τσίπροβτζι (1688).....	132
E-9.	Σέρβοι δραπετεύουν φοβούμενοι οθωμανικά αντίποινα (1690) – η μαρτυρία του διακόνου Ατανάσιε Σρμπιν.....	133
E-10.	Επανάσταση των Μολδαβών εναντίον των Οθωμανών (1711).....	133
E-11.	Ημερολόγιο ενός αψβούργου αξιωματούχου, όπου περιγράφεται η πολιορκία της Ντούμπιτσα (1788).....	134
E-12.	Η ανασφάλεια του ταξιδιού στην Αλβανία (περ. 1800).....	135
E-13.	Η επιδρομή του Τοπάλ Ιμπραήμ στο Καζανλίκ (1809).....	135
E-14.	Ο συνδυασμός των καταστροφών στην αφήγηση του βούλγαρου δασκάλου Τοντόρ από το Πιρντόπ κοντά στη Σόφια (1815-1826).....	136
Βιβλιογραφία		137
Συντονιστές		141
Συνεργάτες		143
Προσωπικό του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη		144
Καθηγητές ιστορίας		145
Χάρτης 2: Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και η Ευρώπη		146

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι μία από τις σημαντικότερες πολιτικές δυνάμεις που διαμόρφωσαν σε βάθος χρόνο την ιστορία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Για την ακρίβεια, από τον 14^ο αιώνα έως τις αρχές του 20^{ου}, το οθωμανικό κράτος αποτέλεσε το μεγαλύτερο πολιτικό οργανισμό της περιοχής.

Ωστόσο, δεν είναι αυτός ο μοναδικός λόγος για να μελετήσουμε την οθωμανική ιστορία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του συλλογικού αυτοκαθορισμού των εθνών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ο αγώνας εναντίον των Οθωμανών αποτέλεσε ένα σημαντικό διαπραγματευτικό επιχείρημα για την ενσωμάτωση των εθνών αυτών στη χριστιανική Ευρώπη. Επιπλέον, στην οθωμανική κυριαρχία αποδίδεται συχνά η οικονομική καθυστέρηση και το πολιτικό έλλειμμα που ταλάνισε πολλές χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης μέχρι τις μέρες μας. Δεν είναι στόχος του παρόντος εγχειρήματος να επιχειρηματολογήσει υπέρ ή εναντίον της ευθύνης που τυχόν φέρει για αυτά τα φαινόμενα η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πιστεύουμε πως, προσεγγίζοντας διαφορετικά είδη πηγών από την οθωμανική περίοδο της κοινής μας ιστορίας, θα μπορέσουμε να κρίνουμε τα σχετικά ζητήματα με μεγαλύτερη ανεξαρτησία σκέψης, όπως κάνουν και πολλοί άλλοι.

Υπάρχει ωστόσο, ένας ακόμη λόγος που δικαιολογεί την ανανέωση του τρόπου προσέγγισης της οθωμανικής ιστορίας. Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, οι οθωμανικές σπουδές αποτέλεσαν έναν από τους πιο δυναμικούς τομείς της ιστορικής επιστήμης, όχι μόνο στην Τουρκία και τις υπόλοιπες χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αλλά επίσης στη Δυτική Ευρώπη, στις Ηνωμένες Πολιτείες, ακόμα και στην Ιαπωνία. Οι ιστορικοί απέκτησαν πρόσφατα πρόσβαση σε νέες πηγές για τις οποίες έθεσαν νέα ερωτήματα με τη βοήθεια παλαιών και νέων μεθόδων. Έτσι, η εικόνα που έχουμε σήμερα για την οθωμανική ιστορία είναι πλουσιότερη, λεπτομερέστερη και πιο ισορροπημένη. Επιπλέον, πολλά από τα γεγονότα που σε προηγούμενες εποχές θεωρούνταν δεδομένα, σήμερα επανεξετάζονται και σε πολλές περιπτώσεις ανασκευάζονται από τις σύγχρονες μελέτες.

Συχνά υποστηρίζεται ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν ένα τουρκικό κράτος. Είναι αλήθεια ότι οι ιδρυτές του οθωμανικού κράτους και της δυναστείας ήταν τουρκικής καταγωγής, αλλά με τις κατακτήσεις το οθωμανικό κράτος περιέκλεισε τελικά, ένα μεγάλο αριθμό λαών που μιλούσαν διαφορετικές γλώσσες και πίστευαν σε διαφορετικές θρησκείες. Επιπλέον, στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της, η εθνική σύνθεση της άρχουσας οθωμανικής τάξης ήταν εξαιρετικά πολυμερής. Μάλιστα, από την «κλασική εποχή» του Μωάμεθ Β΄ και του Σουλεϊμάν έως την ανάδυση του εθνικισμού το 19^ο αιώνα, τα μέλη της άρχουσας οθωμανικής τάξης θεωρούσαν την ονομασία «Τούρκος» συνώνυμη με τον άξεστο και αγράμματο χωρικό της Μικράς Ασίας με τον οποίο επιθυμούσαν να έχουν τη μικρότερη δυνατή σχέση. Αντίστοιχα, οι οθωμανοί αξιωματούχοι και διανοούμενοι δεν αποκαλούσαν ποτέ «τουρκικό» το κράτος τους· το ονόμαζαν απλά «ντεβλετ-ί αλιγιέ» (*devlet-i aliye*: «υψηλό κράτος») ή «ντεβλετ-ί αλί-Οσμάν» (*devlet-i ali-Osman*: «κράτος του οίκου του Οσμάν»). Η νομιμοφροσύνη απέναντι στο δυναστικό οίκο ήταν, όπως και στα περισσότερα κράτη της μεσαιωνικής και της πρώιμης νεότερης Ευρώπης, σημαντικότερη από κάθε άλλο εθνικό δεσμό.

Ο «οθωμανικός δεσποτισμός» ήταν ένα ακόμα από τα ζητήματα που αμφισβήτησε η πρόσφατη ιστορική έρευνα. Το πιο σημαντικό επιχείρημα εναντίον της έννοιας αυτής ήταν το γεγονός ότι δεν λάμβανε υπόψη της το στοιχείο της αλλαγής. Κι αυτό γιατί η οθωμανική κοινωνία άλλαξε πολύ στη διάρκεια της μακραίωνης ύπαρξής της. Είναι αλήθεια ότι, τουλάχιστον στη λεγόμενη «κλασική εποχή», οι σουλτάνοι κατείχαν τεράστιες εξουσίες και ισχυρίζονταν ότι ασκούσαν έλεγχο σε κάθε δραστηριότητα σε ολόκληρη την επικράτειά τους. Ωστόσο, δεν ήταν καθόλου εύκολο να ελεγχθεί μια τέτοια αχανής αυτοκρατορία που απλωνόταν σε τρεις ηπείρους, και μάλιστα με τα περιορισμένα τεχνικά μέσα του ύστερου μεσαιωνικού και πρώιμου νεότερου κόσμου. Ακόμα και το φημισμένο *τιμαριωτικό σύστημα*, που επέτρεπε στους σουλτάνους να ελέγχουν τα πιο σημαντικά τμήματα του στρατού τους, ήταν στη πράξη ένα καλοσχεδιασμένο τέχνασμα που κατ' ουσίαν χρησιμοποιούνταν σε διεθνή κλίμακα σε

ώριμες, αγροτικές κοινωνίες με κάποιο σημαντικό πληθυσμό και έκταση, προκειμένου να επιτυγχάνεται σε τοπικό επίπεδο ότι δεν μπορούσε να γίνει – εξαιτίας της περιορισμένης νομιματοποίησης της οικονομίας και των προβιομηχανικών μέσων μεταφοράς και επικοινωνίας – σε μια ολόκληρη χώρα: η επέκταση της εξουσίας της κυρίαρχης ελίτ στο σύνολο των κτήσεων και στο σύνολο των αγροτών που παρέμεναν στα χωριά τους, ώστε να διατηρείται ο νόμος και η τάξη και να οργανώνεται η μεταφορά του πλεονάσματος από τους άμεσους παραγωγούς στην κυρίαρχη ελίτ. Ούτε ο έλεγχος των τιμαρίων από τον σουλτάνο, ούτε το μονοπώλιο των πυροβόλων όπλων (η Οθωμανική Αυτοκρατορία μπορεί να θεωρείται η «αυτοκρατορία της πυρίτιδας» όπως και πολλά άλλα σημαντικά κράτη της πρώιμης νεότερης εποχής) κατάφεραν να επιβιώσουν από την κρίση του ύστερου 16^{ου} αιώνα.

Επιπλέον, παρόλο που οι σουλτάνοι υποστήριζαν ότι η εξουσία τους ήταν απόλυτη, όπως άλλωστε οι περισσότεροι «απόλυτοι» μονάρχες στην Ασία, την Ευρώπη και άλλα μέρη του κόσμου, έπρεπε να υπολογίζουν τους περιορισμούς που τους έθετε ο «Ιερός Νόμος του Θεού», «σεριάτ» (*sharia*: «σαριά») στο οθωμανικό λεξιλόγιο. Οι σουλτάνοι συχνά παρέκαμπαν αυτόν τον περιορισμό με τη βοήθεια του *σειχουλισλάμ* (*seyh-ül-Islam*: «επικεφαλής της πίστης», είδος «αρχιεπίσκοπου»), αλλά το γεγονός ότι κατέφευγαν σε αυτήν την διαδικασία, αποκαλύπτει ότι συνειδητοποιούσαν πως η ισχύς τους δεν ήταν απεριόριστη. Με άλλα λόγια: η «δεσποτική» εξουσία των οθωμανών σουλτάνων εξαρτιόταν θεωρητικά από το Θεό και πρακτικά από τις ανθρώπινες περιστάσεις.

Κεντρική θέση στα περισσότερα από τα ιστορικά μας αφηγήματα καταλαμβάνει η αντίθεση μεταξύ των κοινωνιών και των πληθυσμών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και των κατακτητών - δυναστών Οθωμανών. Είναι προφανές ότι έλαβαν χώρα πολλές συγκρούσεις και πράξεις βίας, τόσο στη διάρκεια της κατάκτησης όσο και στη διάρκεια της μακράιωνης οθωμανικής κυριαρχίας. Ωστόσο, δεν είναι οι συγκρούσεις που παίζουν τον καθοριστικό ρόλο στην συνολική ιστορία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στη διάρκεια του 14^{ου}-20^{ου} αιώνα. Στην πραγματικότητα, όπως και σε άλλες περιπτώσεις κοινωνιών που κυριαρχούνταν από μεγάλες υπερεθνικές και πολύ-θρησκευτικές αυτοκρατορίες, οι λαοί δεν αντιστάθηκαν μόνο, αλλά επίσης αναζήτησαν τρόπους προσαρμογής στις ιστορικές συνθήκες και επιδίωξαν να διαμορφώσουν έναν καλύτερο τρόπο ζωής για τους εαυτούς τους και τις κοινότητες στις οποίες ανήκαν. Συχνά η διαδικασία αυτή σήμαινε τη «διαπραγμάτευση» με τους κυρίαρχους, ακόμα και την έμπρακτη συνεργασία μαζί τους προκειμένου να κατακτηθούν ατομικά ή συλλογικά προνόμια. Μπορούσε ακόμα να σημαίνει υποταγή στις αρχές ή στην αντίθετη περίπτωση, επιλογή κάποιας μορφής παθητικής ή ενεργητικής αντίστασης. Ωστόσο, οποιαδήποτε από τις παραπάνω επιλογές σήμαινε επίσης ότι η καθημερινή ζωή ήταν συχνά πιο σημαντική από τα διάφορα «πολιτικά» ζητήματα. Η πρόσφατη έρευνα εμπλούτισε τις γνώσεις μας φέρνοντας στο φως σημαντικές πληροφορίες για τις πρακτικές όψεις της ανθρώπινης ζωής στη Νοτιοανατολική Ευρώπη στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, αναδεικνύοντας τα κοινά πρότυπα με άλλες περιοχές στη διάρκεια των ίδιων αιώνων και τα κοινά χαρακτηριστικά στο σύνολο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, καθώς και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα συγκεκριμένων περιοχών.

Οι συγκριτικές έρευνες της σύγχρονης επιστήμης έχουν καταρρίψει τη θεωρία που υποστηρίζει ότι η Νοτιοανατολική Ευρώπη στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας αποτελεί μία ιστορική «εξαιρέση»: ομοιότητες με άλλες περιοχές, ακόμα και με τη δική μας σύγχρονη κοινωνία, την καθιστούν εξαιρετικά οικεία. Βέβαια, διαφορές υπάρχουν: τα αποτελέσματα της σύγχρονης έρευνας τις περιγράφουν χωρίς να φτάνουν ποτέ στο σημείο να καθιστούν εξωτικό τόπο την ιστορία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας. Οι διαφορές αυτές μας βοηθούν απλώς να κατανοήσουμε καλύτερα την πολυπλοκότητα του παρελθόντος και των σύγχρονων κοινωνιών και αυτό αποτελεί τελικά, μία από τις ουσιαστικότερες αποστολές της ιστορικής γνώσης τόσο σε αυτήν όσο και σε άλλες περιπτώσεις.

Το συγκεκριμένο Βιβλίο Εργασίας επιχειρεί να δώσει σε δασκάλους, μαθητές και ερευνητές την ευκαιρία μίας νέα οπτικής γωνίας στον τρόπο προσέγγισης της ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας. Προκειμένου να αποφευχθούν επικαλύψεις με το δεύτερο ΒΕ της σειράς, με θέμα: *Τα έθνη και τα κράτη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης*, δε γίνονται εδώ αναφορές στην ιστορία του τελευταίου αιώνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Για το λόγο αυτό, το συγκεκριμένο βιβλίο φτάνει μέχρι τον ύστερο 18^ο αιώνα και περιλαμβάνει λίγες μόνο πηγές από τον πρώιμο 19^ο αιώνα. Ακόμα κι έτσι στάθηκε πρακτικά αδύνατο να καταδείξουμε επαρκώς, και μάλιστα σε περιορισμένο αριθμό σελίδων, όλες τις όψεις και τις λεπτομέρειες πέντε αιώνων

της ύστερης μεσαιωνικής και πρώιμης νεότερης ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Έπρεπε να θέσουμε προτεραιότητες και να επιλέξουμε. Ορισμένες όψεις, αν και σημαντικές, έπρεπε να παραληφθούν ή απλά να σκιαγραφηθούν. Για την επιλογή των πηγών που παραθέτουμε, στηριχθήκαμε στις προτάσεις των συνεργατών μας, επιχειρώντας να δημιουργήσουμε μια ισορροπημένη – γεωγραφικά και θεματικά – παρουσίαση. Παρ'όλα αυτά, γνωρίζουμε ότι ορισμένοι από όσους διαβάσουν ή χρησιμοποιήσουν το συγκεκριμένο Βιβλίο Εργασίας μπορεί να αισθανθούν ότι θα ήθελαν να έχουν συμπεριληφθεί και άλλα κείμενα ή εικόνες· αυτό θα σημαίνει ότι πετύχαμε έναν από τους στόχους μας: την ενθάρρυνση των δασκάλων, μαθητών και άλλων επαγγελματιών ιστορικών να διακρίνουν την ποικιλία και να δουν από μια νέα οπτική γωνία την πολυπλοκότητα της ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας.

Χρονολόγιο

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Οσμάν Α' (1281-1324)	περ. 1300-1345: Πρώτη φάση της οθωμανικής επέκτασης στη βορειοδυτική Μικρά Ασία σε βάρος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Στη φάση αυτή, το οθωμανικό εμιράτο ανταγωνίζεται με άλλα τουρκικά εμιράτα της Μικράς Ασίας. Σταδιακή ενσωμάτωση ουλεμάδων (νομοδιδάσκαλοι) στο οθωμανικό πολιτικό σύστημα	1302: Νίκη του Οσμάν εναντίον των Βυζαντινών στη μάχη του Βαφέα			1307: Κατάρρευση του σουλτανάτου του Ρουμ των Σελτζουκιδών· τα τουρκικά εμιράτα της Μικράς Ασίας γίνονται υποτελή στο μογγολικό κράτος (αυτοκρατορία των Ιλχανιδών) στην Περσία
Ορχάν (1324-1362)			1326: Κατάληψη της Προύσας. Ακολουθούν η κατάληψη της Νίκαιας (1331) και της Νικομήδειας (1337)	Μετασηματισμός των βυζαντινών πόλεων σε οθωμανικές (κυρίως μουσουλμανικές). Η διαδικασία αυτή επεκτείνεται σταδιακά στη Μικρά Ασία και τα Βαλκάνια κατά τον 14ο-15ο αιώνα	1335: Διάλυση της αυτοκρατορίας των Ιλχανιδών· το οθωμανικό εμιράτο (ηγεμονία) ανεξαρτητοποιείται
				1339: Το Τζαμί Ορχανιγέ στην Προύσα. Το πρώτο οικοδόμημα στο τυπικό σχήμα T που χαρακτηρίζει τα πρώιμα οθωμανικά τζαμιά	1337-1453: Ο Εκατονταετής Πόλεμος μεταξύ Γαλλίας και Αγγλίας
			1345: Πρώτη στρατιωτική εμπλοκή των Οθωμανών στην Ευρώπη, οι οποίοι βοηθούν ως μισθοφόροι τον μελλοντικό βυζαντινό αυτοκράτορα Ιωάννη Δ' Κατακουζηνό (1347-1354)	1345: Κατάληψη του εμιράτου του Καρασί το οποίο απλώνεται ως τις ανατολικές ακτές των Δαρδανελίων	1341-1354: Εμφύλιος πόλεμος στο Βυζάντιο
				1346-1347: Ο Μαύρος Θάνατος φτάνει στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και προσβάλλει πολλές περιοχές	1345-1353: Επιδημία πανώλης (Μαύρος Θάνατος) σε Ασία, Ευρώπη και Βόρεια Αφρική

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
	1354-1402: Επέκταση των Οθωμανών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι αρχηγοί των Τούρκων πολεμιστών των συνόρων ενεργούσαν συχνά για λογαριασμό τους και σταδιακά μόνο ενσωματώθηκαν στο οθωμανικό πολιτικό σύστημα. Οι Οθωμανοί συνδύασαν διάφορους πολιτικούς μηχανισμούς για την επέκτασή τους: συμφωνίες με τα υπάρχοντα κράτη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (τα οποία αποδέχονταν ως υποτελή), συμμαχίες μέσω γαμήλιων πρακτικών, άμεσες προσαρτήσεις και διανομή φέουδων (τιμαριών) στους πολεμιστές τους, εποικισμούς με Τούρκους από τη Μικρά Ασία, κ.λ.π.		1354: Κατάκτηση της Καλλίπολης		1355: Θάνατος του Στεφάν Ντουσάν (1331-1355). Παρακμή της Σερβίας
Μουράτ Α' (1362-1389)			1361-1369: Κατάκτηση της Θράκης συμπεριλαμβανομένης και της Αδριανούπολης		
Βαγιαζήτ Α' (1389-1402)	Στη δεκαετία του 1390, ο Βαγιαζήτ πιέζει προς την κατεύθυνση της ενοποίησης της αυτοκρατορίας προκαλώντας αυξανόμενη δυσφορία στους Τούρκους κατοίκους της Μικράς Ασίας κ.λ.π.	1371: Νίκη των Οθωμανών εναντίον των Σέρβων στο Τσιρμέν (Ορμένιο) κοντά στον ποταμό Έβρο	1370-1390: Κατάκτηση της Μακεδονίας και περιόχων της Ελλάδας και της Αλβανίας	1378-1391: Γεζίλ Τζαμί, Σμύρνη	1370-1405: Κυριαρχία του Τιμούρ Λενκ (Ταμερλάνου)
		1389: Πρώτη μάχη στο Κόσσοβο. Οι Οθωμανοί νικούν ένα συνασπισμένο βαλκανικό στρατό με αρχηγό το Σέρβο ηγεμόνα Λάζαρο. Η Σερβία γίνεται φόρου υποτελής του οθωμανικού κράτους	1390-1391: Πρώτη οθωμανική προσάρτηση των τουρκικών εμιράτων της νοτιο-δυτικής Μικράς Ασίας (Σαρουχάν, Αϊδίνι, Μεντεσέ, κ.λ.π.)		1385: Ένωση Πολωνίας-Λιθουανίας
		1396: Μάχη της Νικόπολης. Ο Βαγιαζήτ Α' νικά ένα σταυροφορικό στρατό με αρχηγό τον Σιγισμόνδο του Λουξεμβούργου, βασιλιά της Ουγγαρίας	1396: Ολοκληρώνεται η ενσωμάτωση της Βουλγαρίας στις οθωμανικές κτήσεις με την προσάρτηση του Βιδινίου	1397-1398: Ο Βαγιαζήτ Α' ολοκληρώνει την κατάκτηση του μεγαλύτερου μέρους της Μικράς Ασίας	
1402-1413 Εμφύλιος πόλεμος μεταξύ των γιων του Βαγιαζήτ Α'		1402: Μάχη της Άγκυρας. Ο Βαγιαζήτ Α' ηττάται και αιχμαλωτίζεται από τον Τιμούρ Λενκ (Ταμερλάνο)	1402: Ο Τιμούρ (Ταμερλάνος) ανασυσταίνει αρκετά τουρκικά εμιράτα στη Μικρά Ασία	1403-1414: Εσκι Τζαμί, Αδριανούπολη	
Μωάμεθ Α' (1413-1421)	Μεθοδική ανάκαμψη και ανασύσταση του οθωμανικού κράτους. Ξαναρχίζουν, αλλά πιο συνετά, οι επεκτάσεις στα Βαλκάνια και τη δυτική Μικρά Ασία	1419-1420: Οθωμανικές εκστρατείες στο Κάτω Δούναβη. Η Βλαχία γίνεται φόρου υποτελής των Οθωμανών	1419-1420: Κατάκτηση της Δοβρουτσάς, του Γκιουργκιού και του Τούρνου	1416: Εξέγερση του σείχη Μπεντρεντίν. Ήττα του από τον Μωάμεθ Α'	

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Μουράτ Β' (1421-1451, με μια διακοπή 1444-1446)			1425-1428: τελική προ-σάρτηση της νοτιοδυτικής Μικράς Ασίας (εμιράτων Αϊδινίου, Μεντεσέ, Τεκέ, Γκερμιγιάν κ.ά.)	1421-1437: Το σύμπλεγμα Μουραντιγέ στην Προύσα, διακοσμημένο από κεραμείς από την Ταυρίδα	1439: Στη Σύνοδο της Φλωρεντίας, ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ιωάννης Η' συμφωνεί για την Ένωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας με την Καθολική ως αντάλλαγμα για μια σταυροφορία των δυτικών εναντίον των Οθωμανών
			1430: Τελική οθωμανική κατάκτηση της Θεσσαλονίκης		
	Με την επιρροή των Ούγγρων που χρησιμοποιούν τα νέα όπλα, οι Οθωμανοί αρχίζουν μία σταδιακή υιοθέτηση των πυροβόλων όπλων	1443: Ουγγρική εκστρατεία στα Βαλκάνια: επιτυχημένη εξέγερση των Αλβανών με ηγέτη τον Σκεντέρμπεη (Γεώργιο Καστριώτη)	1443: Οι Οθωμανοί αποχωρούν από τη Σερβία και την Αλβανία		
		1444: Νέα ουγγρική εκστρατεία στα Βαλκάνια: ήττα του ουγγρικού στρατού στη Βάρνα			
		1448: Δεύτερη μάχη στο Κόσσοβο: νίκη των Οθωμανών εναντίον του ουγγρικού στρατού και του αρχηγού του Ιωάννη Ουνιάδη			
Μωάμεθ Β' (1444-1446, 1451-1481)	Πλήρης οργάνωση του οθωμανικού κράτους σε αυτοκρατορία (η «κλασική εποχή»): εγκαθίδρυση της δομής των ανακτόρων και μιας σαφούς ιεραρχικής κοινω-		1453: Κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης	Η Κωνσταντινούπολη μετασηματίζεται σε οθωμανική πρωτεύουσα με το όνομα Ιστανμπούλ· η Αγία Σοφία μετατρέπεται σε τζαμί· κατασκευάζονται τα ανάκτορα του Τοπκαπί	1453: Τέλος του Εκατονταετούς Πολέμου με νίκη των Γάλλων

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	
	νικής τάξης μερικός περιορισμός και αποδυνάμωση της παλαιάς ιδρυτικής αριστοκρατίας με τη βοήθεια των καπικούληδων (<i>kapıcılu</i> : δούλος του σουλτάνου, εξισλαμισμένος)· καταχώρηση του μεγαλύτερου μέρους των εδαφών ως κρατικής περιουσίας και διανομή τους ως φέουδων (τιμάρια)· αποτελεσματική χρήση της πρώτης γενιάς των πυροβόλων όπλων (η οθωμανική αυτοκρατορία ως «αυτοκρατορία της πυρίτιδας»)	1456: Ήττα των Οθωμανών στο Βελιγράδι από τον Ιωάννη Ουνιάδη	1455-1456: Η Μολδαβία γίνεται φόρου υποτελής στους Οθωμανούς	(μέχρι το 1478), το μπεντεστάν (<i>bedestan</i> : σκεπαστή αγορά) και πολυάριθμα τζαμιά (μεταξύ αυτών και το Φατίχ Τζαμί, 1463-1470)	1455: Ο Γουτεμβέργιος τυπώνει τη Βίβλο	
			1459: Τελική προσάρτηση της Σερβίας			
			1460: Κατάκτηση του Δουκάτου των Αθηνών καθώς και του Δεσποτάτου του Μυστρά και του μεγαλύτερου μέρους του Μωριά			
			1461: Κατάκτηση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας	1454: Ο Πατριάρχης Γεννάδιος εγκαθιδρύει την Πατριαρχική Σχολή στην Κωνσταντινούπολη		
		1463-1479: Βενετοτουρκικός πόλεμος	1463: Κατάκτηση του μεγαλύτερου μέρους της Βοσνίας			1462-1505: Κυριαρχία του Ιβάν Γ' στη Μοσχοβία· ενσωμάτωση διαφόρων ρωσικών ηγεμονιών και ανεξαρτησία της Ρωσίας από τη Χρυσή Ορδή (1480)
			1468: Κατάκτηση του εμιράτου της Καραμανίας στη Μικρά Ασία			
		1473: Νίκη των Οθωμανών εναντίον του Ουζούν Χασάν στο Οτλούκμπελι· εδραίωση της οθωμανικής κυριαρχίας στην Ανατολία	1470: Κατάκτηση της Εύβοιας			
1475: Μάχη στο Βασλούι· ήττα των Οθωμανών από τον Στέφανο το Μεγάλο, ηγεμόνα της Μολδαβίας (1457-1504)	1475: Οθωμανική κατάκτηση της Κάφα (γενοβέζικης αποικίας στην Κριμαία, σημ. Φεοντόσγια)· το ταταρικό Χανάτο της Κριμαίας γίνεται υποτελές στην Οθωμανική Αυτοκρατορία	1476: Το πρώτο ελληνικό βιβλίο τυπώνεται στο Μιλάνο (Κωνσταντίνος Λάσκαρης, Επιτομή των οκτώ του λόγου μερών)	1469-1492: Κυριαρχία του Λορέντζου των Μεδίκων στη Φλωρεντία· η Αναγέννηση στο αποκορύφωμά της			
	1479: Κατάκτηση του μεγαλύτερου μέρους της Αλβανίας					
	1480: Οθωμανική κατάκτηση του Οτράντο στη νότια Ιταλία· αποχώρηση των Οθωμανών το 1481					

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Βαγιαζήτ Β' (1481-1512)	Προσπάθεια καταπράυνσης των εσωτερικών εντάσεων που δημιούργησε ο «δεσποτισμός» του Μωάμεθ Β' και ταυτόχρονη διατήρηση των βασικών επιτευγμάτων του συγκεντρωτισμού		1483: Κατάκτηση της Ερζεγοβίνης		
			1484: Κατάκτηση της Κίλιας και του Μπιελγκρόντ (Άκερμαν): η Μολδαβία χάνει την πρόσβαση στη Μαύρη Θάλασσα	1492: Εξορία των Σεφαρδιτών Εβραίων από την Ισπανία: μεγάλο μέρος τους καλωσορίζεται και εγκαθίσταται στην οθωμανική αυτοκρατορία.	1489: Η Κύπρος γίνεται βενετική επικράτεια
		1499-1503: Βενετοτουρκικός πόλεμος	Κατάκτηση των βενετικών οχυρών στην ηπειρωτική Ελλάδα και Αλβανία	1493: Ιδρύεται το πρώτο εβραϊκό τυπογραφείο στην Κωνσταντινούπολη από Σεφαρδίτες Εβραίους που ήρθαν από την Ισπανία. 1493: Ιδρύεται το πρώτο ολαβικό τυπογραφείο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στο Τσέτινιε του Μαυροβουνίου (με βενετική επίδραση): τον 16 ^ο αιώνα, η ολαβική τυπογραφία διαδίδεται στη Βλαχία (1508), τη Βοσνία, τη Σερβία και την Τρανσυλβανία, όμως τα περισσότερα τυπογραφεία λειτουργούν για περιορισμένα χρονικά διαστήματα	1492: Ο Κολόμβος ανακαλύπτει την Αμερική 1494: Γαλλική εκστρατεία στην Ιταλία: αφετηρία των ιταλικών πολέμων 1497-1498: Ο Βάσκο Ντα Γκάμα ανακαλύπτει το θαλάσσιο δρόμο που ενώνει την Πορτογαλία με την Ινδία
	1499-1540: Κατάκτηση της Λίκας και τμημάτων της Δαλματίας	1505: Το Τζαμί του Βαγιαζήτ Β' στην Κωνσταντινούπολη	1502: Εδραίωση της δυναστείας των Σαφαβιδών στην Περσία: η Περσία γίνεται σιιτική		
Σελίμ Α' (1512-1520)	Δραστική καταστολή των εσωτερικών φιλοπερσικών συνωμοσιών στην Ανατολία και σημαντική επέκταση στη Μέση Ανατολή, γεγονός που αυξάνει σημαντικά το μουσουλμανικό στοιχείο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	1514: Μάχη του Τσαλντιράν: μεγάλη οθωμανική νίκη εναντίον της Περσίας	1514-1515: Ενσωμάτωση της ανατολικής Μικράς Ασίας στο οθωμανικό κράτος		
		1516: Μάχη του Μαρτζ Νταμπίκ: μεγάλη οθωμανική νίκη εναντίον των Μαμελούκων	1516-1517: Κατάκτηση της Συρίας, Παλαιστίνης και Αιγύπτου: η Μέκκα και η Μεδίνα υπό την οθωμανική προστασία	1517: Οι «95 θέσεις» του Μαρτίνου Λούθηρου στη Βιτεμβέργη της Γερμανίας αρχή της Μεταρρύθμισης	

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
			1519: Το Αλγέρι αναγνωρίζει την οθωμανική επικυριαρχία		1519: Ο Κάρολος Ε΄ εκλέγεται αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ενώ από το 1516 είναι και βασιλιάς της Ισπανίας. Κατέχει σημαντικές εξουσίες τις οποίες και εδραιώνει υπό τη δυναστεία των Αψβούργων και έτσι, γίνεται σημαντικός αντίπαλος των Οθωμανών
Σουλεϊμάν Α΄ ο Μεγαλοπρεπής ή ο Νομοθέτης (1520-1566)	Η οθωμανική ισχύς φτάνει στο αποκορύφωμά της· η επέκτασή σε Ευρώπη και Ασία συνδυάζει τη στρατιωτική ισχύ με ευρείες διπλωματικές δραστηριότητες συστηματοποίηση του οθωμανικού δικαίου και της διοίκησης		1521: Κατάκτηση του Βελιγραδίου 1522: Κατάκτηση της Ρόδου		1519-1522: Πρώτος περίπλους της γης από τον Μαγγελάνο
		1526: Μάχη του Μόχατς μεγάλη οθωμανική νίκη εναντίον της Ουγγαρίας	1534-1535: Κατάκτηση του Ιράκ	1526: Ο Πίρι Ρέις (1465-1554) γράφει το <i>Βιβλίο της Θάλασσας (Kitab-i Bahriye)</i> , όπου συνοψίζει τη ναυτική τεχνογνωσία της εποχής του· το 1513 σχεδιάζει ένα λεπτομερή ναυτικό χάρτη στον οποίο περιλαμβάνει και την αμερικανική ήπειρο	1526: Ίδρυση της Μογγολικής Αυτοκρατορίας στην Ινδία.
		1529: Αφειτηρία της οθωμανο-αψβουργικής διένευξης για την Ουγγαρία· η πρώτη πολιορκία της Βιέννης από τους Οθωμανούς αποτυγχάνει			
		1538: Επιτυχημένη οθωμανική εκστρατεία στη Μολδαβία	1538: Προσάρτηση του Μπεντέρ (Τιγκίνα Μολδαβίας)	1538: Ο Σινάν (γνωστός κυρίως ως Μιμάρ Σινάν, 1490-1588) γίνεται αυτοκρατορικός αρχιτέκτονας· η οθωμανική αρχιτεκτονική στο αποκορύφωμά της	
		1541: Νέα εκστρατεία του Σουλεϊμάν στην Ουγγαρία	1541: Προσάρτηση της κεντρικής Ουγγαρίας (επαρχία Βούδας)· η Τρανσυλβανία γίνεται υποτελής ηγεμονία		1543: Ο Κοπέρνικος δημοσιεύει την πραγματεία <i>De revolutionibus orbium coelestium</i>
					1545-1563: Σύνοδος του Τριδέντου (Τρέντο)· η Αντιμεταρρύθμιση της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
				Μέσα 16 ^{οο} αιώνα: Επέκταση της Μεταρρύθμισης στην Ουγγαρία και Τρανσυλβανία· οι Σάζονες της Τρανσυλβανίας υιοθετούν τον Λουθηρισμό, ενώ πολυάριθμοι Ούγγροι τον Καλβινισμό	
			1551-1552: Προσάρτηση του Βανάτου	1550-1557: Κατασκευάζεται το Σουλεϊμανιγιέ Τζαμί στην Κωνσταντινούπολη σε σχέδια Μιμάρ Σινάν	1551-1556: Προσάρτηση των ταταρικών χανάτων του Καζάν και του Αστραχάν από τους Ρώσους
		1555: Ειρήνη μεταξύ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και Περσίας στην Αμάσεια· σταθεροποιούνται τα ανατολικά σύνορα της αυτοκρατορίας		1555: Τυπώνεται το πρώτο βιβλίο στην αλβανική γλώσσα (στην Ιταλία): Ντομ Γκιον Μπουζούκου, Το Λειτουργικό (Meshari)	1555: Η θρησκευτική ειρήνη του Άουσμπουργκ στη Γερμανική Αυτοκρατορία
				1557: Επανάσταση του Σερβικού Ορθόδοξου Πατριαρχείου του Πετς	1556: Παραίτηση του Καρόλου Ε΄· διαίρεση της αψβουργικής δυναστείας σε ισπανικό και αυστριακό κλάδο
					1562-1598: Θρησκευτικοί πόλεμοι στη Γαλλία
			1566: Οθωμανική προσάρτηση της Χίου	1567: Ίδρυση του πρώτου αρμενικού τυπογραφείου στην Κωνσταντινούπολη	1566: Έκρηξη της αντιισπανικής επανάστασης στις Κάτω Χώρες
Σελίμ Β΄ ο Μέθυσος (1566-1574)		1571: Ναυμαχία της Ναυπάκτου (Λεπάντο): ήττα του οθωμανικού στόλου από το στόλο του Ιερού Συνασπισμού	1570-1571: Κατάκτηση της Κύπρου	1569-1575: Το Σελιμιγιέ Τζαμί στην Αδριανούπολη, σε σχέδια Μιμάρ Σινάν	
Μουράτ Γ΄ (1574-1595)	Οικονομική κρίση, υποτίμηση του ακτσή και πληθωρισμός	1578-1590: Εξαντλητικός πόλεμος με την Περσία.	Κατάκτηση του Αζερμπαϊτζάν και αρκετών περσικών επαρχιών	1580: Καταστροφή του αστεροσκοπείου στην Κωνσταντινούπολη με διαταγή του σουλτάνου που υπακούει σε αντιδράσεις των θρησκευτικών ηγετών	1587-1629: Κυριαρχία του Αμπάς Α΄ στην Περσία· η εξουσία των Σαφαβιδών στο αποκορύφωμά της

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Μωάμεθ Γ' (1595-1603)	Σοβαρή εσωτερική κρίση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία· οι μακροχρόνιοι πόλεμοι με τους Αψβούργους και την Περσία προκάλεσαν οικονομικές δυσχέρειες και την παρακμή της παραδοσιακής στρατιωτικής οργάνωσης, ειδικά των ταγμάτων των σπαχήδων· σταδιακή μετατόπιση της οθωμανικής αυτοκρατορίας προς την κατεύθυνση της χρήσης μισθοφόρων (λεβεντών) και της επέκτασης της ενοικίασης φόρων (<i>iltizam</i> , «ιλτιζάμ»)	1593-1606: Εξαντλητικός πόλεμος με την Ιερή Συμμαχία στον οποίο ηγείται ο αυστριακός κλάδος των Αψβούργων· εξέγερση εναντίον των Οθωμανών στις ρουμανικές ηγεμονίες (1594)		1583-1586: Το σύμπλεγμα Μουραντιγέ στη Μανίσα	1588: Ήττα της ισπανικής αρμάδας από τον αγγλικό στόλο
		1602-1612: Πόλεμος με την Περσία		1596-1609: Εξεγέρσεις των Τζελαλίδων στη Μικρά Ασία	1598: Το Διάταγμα της Νάντης εγγυάται την ανεξιθρησκία για τους γάλλους Καλβινιστές
Αχμέτ Α' (1603-1617)		1606: Συνθήκη ειρήνης με τον αυστριακό κλάδο των Αψβούργων στο Σίτβατοροκ	Οι Οθωμανοί χάνουν τις κτήσεις της περιόδου 1578-1590· πρώτες μεγάλες εδαφικές απώλειες της οθωμανικής αυτοκρατορίας	1609-1616: Το Τζαμί του Σουλτάν Αχμέτ (Μπλε Τζαμί) στην Κωνσταντινούπολη	1603: Ο θάνατος της Ελισάβετ Α' (1558-1603)· ο Ιάκωβος ΣΤ' Στιούαρτ, βασιλιάς της Σκωτίας, γίνεται βασιλιάς της Αγγλίας ενώνοντας έτσι τα δύο βασίλεια
					1613: Εγκαθίδρυση της δυναστείας των Ρομανόφ στη Ρωσία
Μουσταφά Α' (1617-1618)					
Οσμάν Β' (1618-1622)	Απόπειρες εσωτερικών μεταρρυθμίσεων ξεσηκώνουν μια εξέγερση των γενίτσαρων· ο σουλτάνος εκθρονίζεται και δολοφονείται	1620-1634: Πόλεμος με την Πολωνία-Λιθουανία για τον έλεγχο της Μολδαβίας			1618-1648: Ο Τριακονταετής Πόλεμος
Μουσταφά Α' (1622-1623)					
Μουράτ Δ' (1623-1640)	Σκληρή πολιτική για την αποκατάσταση του νόμου και της τάξης	1623-1639: Πόλεμος με την Περσία· μετά τις πρώτες ήττες από τον Αμπάς Α', οι εκστρατείες του Μουράτ Δ' και η ειρηνευτική συνθήκη του Κασρί Σιρίν (1639) αποκαθιστούν τα σύνορα των ετών 1555 και 1612		1627: Ίδρυση ελληνικού τυπογραφείου στην Κωνσταντινούπολη από τον πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρη· οι Οθωμανοί το κλείνουν μετά την εκτέλεση του πατριάρχη (1638)	
				1635: Το κίосκι του Ερεβάν στα ανάκτορα του Τοπκαλί	

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Ιμπραήμ Α΄ ο Παράφρων (1640-1648)		1645-1669: Εξανθητικός πόλεμος με τη Βενετία	Κατάκτηση της Κρήτης (ολοκληρώνεται μόλις το 1669)		1640: Αφετηρία του αγγλικού εμφύλιου πολέμου μεταξύ του βασιλιά και του κοινοβουλίου
Μωάμεθ Δ΄ (1648-1687)	Μετά από πολλά χρόνια εσωτερικών αναταραχών, οι μεγάλοι βεζίρηδες της οικογένειας των Κιοπρουλήδων κατάφεραν να ενδυναμώσουν το αξίωμα του μεγάλου βεζίρη, να αποκαταστήσουν την εσωτερική τάξη και να συνεχίσουν την εξωτερική επέκταση	1656: Ο πασάς Μεχμέτ Κιοπρουλής διορίζεται μεγάλος βεζίρης και αποκτά απόλυτη εξουσία προκειμένου να κυβερνήσει την αυτοκρατορία		1648-1657: Ο διάσημος οθωμανός γεωγράφος και ιστορικός Κατίπ Τσελεμπή (1609-1657) συγγράφει την γεωγραφική πραγματεία του	1648: Η εξέγερση των Κοζάκων στην Ουκρανία με αρχηγό τον Μπογκντάν Χμελνίτσκι κρίση στην Πολωνία-Λιθουανία
		1661: Ο πασάς Φαζίλ Αχμέτ Κιοπρουλής διαδέχεται τον πατέρα του ως μεγάλος βεζίρης (1661-1676)		1665-1666: Το μεσσιανικό κίνημα του Σαμπαταί Ζεβί	1655-1660: Βόρειος Πόλεμος Α΄
		1672-1676: Πόλεμος με την Πολωνία-Λιθουανία	Κατάκτηση της Ποδολίας	1667: Μεγάλος σεισμός επηρεάζει σοβαρά τη Ραγούζα	
		1683: Δεύτερη πολιορκία της Βιέννης από τους Οθωμανούς· οι Οθωμανοί ηττούνται στη Βιέννη από τον αυστριακό-πολωνικό στρατό			
		1684: Σχηματισμός της Ιερής Συμμαχίας (Αυστρία, Πολωνία-Λιθουανία, Βενετία, Παπικό Κράτος και από το 1686 Ρωσία)	1686-1687: Αυστριακά στρατεύματα κατακτούν την Ουγγαρία και την Τρανσυλβανία		

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Σουλεϊμάν Β' (1687-1691)	Μεγάλες νομισματικές και δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις αποκαθιστούν την οθωμανική οικονομία προκειμένου να αντιμετωπίσει τις πολεμικές προκλήσεις		1688-1690: Προσωρινή κατάληψη του Βελιγραδίου και άλλων περιοχών της Σερβίας από τους Αυστριακούς	1690: Πρώτη μεγάλη σερβική μετανάστευση από τη νότια Σερβία και το Κόσσοβο στη Σλαβονία και την Ουγγαρία μετά την οθωμανική επανάκτηση του Βελιγραδίου	1688: Η Ένδοξη Επανάσταση στην Αγγλία μετατρέπει το πολίτευμα της χώρας σε κοινοβουλευτική μοναρχία 1689: Αφετηρία της προσωπικής κυριαρχίας του Πέτρου Α' του Μεγάλου (1682-1725) στη Ρωσία
Αχμέτ Β' (1691-1695)				1694: Ο ηγεμόνας Κωνσταντίν Μπραγκοβέανου ιδρύει την Ελληνική Ηγεμονική Ακαδημία στο Βουκουρέστι· το 18 ^ο αιώνα ένα παρόμοιο ίδρυμα είχε συγκροτηθεί στο Ιάσιο της Μολδαβίας	
Μουσταφά Β' (1695-1703)	1695: Αναδιοργάνωση του συστήματος ενοικίας φόρων με την εισαγωγή ισόβιων έγγειων φόρων (γνωστών ως <i>malikane</i> , μαλικιανέδες)· το νέο σύστημα ενισχύει την ισχύ των μουσουλμάνων προκρίτων (<i>ayan</i> , «αγιάν») και των οικογενειών τους στις επαρχίες, οι οποίοι συγκεντρώνουν έτσι μεγάλες κληρονομικές εκτάσεις γης	1697: Ήττα των Οθωμανών στη Μάχη της Ζέντα από τους Αυστριακούς 1699: Ειρήνη του Κάρλοβιτς	Απώλεια της Ουγγαρίας (συμπεριλαμβανομένης της Σλαβονίας) και της Τρανσυλβανίας από τους Αψβούργους απώλεια του Μωριά, της Λίκας και κάποιων άλλων δαλματικών εδαφών από τη Βενετία· της Ποδολίας από την Πολωνία και του Αζόφ από τη Ρωσία	Περ. 1700: Ο Ντιμίτρι Καντεμίρ (1673-1723), συνθέτης ο ίδιος, συγγράφει μία πραγματεία περί της οθωμανικής μουσικής στην οποία ενσωματώνει μία σημαντική συλλογή από 353 οργανικά κομμάτια	1700-1721: Μεγάλος Βόρειος Πόλεμος σημαντική νίκη της Ρωσίας εναντίον της Σουηδίας στην Πολτάβα (1709) 1701-1714: Ο ισπανικός Πόλεμος της Διαδοχής
Αχμέτ Γ' (1703-1730)	Η λεγόμενη «εποχή των τουλιπών» χαρακτηρίζεται από πολιτισμική αναγέννηση και απόπειρες εσωτερικών μεταρρυθμίσεων και ανοιγμάτων	1710-1711: Πόλεμος με τη Ρωσία 1715-1718: Πόλεμος με τη Βενετία και την Αυστρία· η ήττα των Οθωμανών επισφραγίζεται από την ειρηνευτική Συνθήκη του Πασάροβιτς	Επανάκτηση του Αζόφ 1715: Κατάκτηση του Μωριά από τους Βενετούς		

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	
	προς τη Δύση, τις οποίες προωθεί ο μεγάλος βεζήρης Ιμπραήμ Πασά Νεβσεχίρλί (1718-1730)· η εποχή κλείνει με μία εξέγερση των γενίτσαρων που οδηγεί στην παραίτηση του βεζήρη και του σουλτάνου		1716-1718: Το Βανάτο, η βόρεια Σερβία και η Ολτένια (δυτική Βλαχία) παραδίδονται στους Αυστριακούς	1720: Βεχμπί, Βιβλίο των εορτών· εξιστόρηση των εορταστικών εκδηλώσεων που έλαβαν χώρα κατά την τελετή περιτομής των γιων του σουλτάνου. Το έγραψε ο ποιητής Βεχμπί και το εικονογράφησε με 137 μικρογραφίες ο ζωγράφος Λεβνί		
			1722-1725: Η κατάκτηση της Γεωργίας, του Αζερμπαϊτζάν και του Σιρβάν ακολουθεί το χάος στην Περσία	1727: Ιδρύεται το πρώτο οθωμανικό τυπογραφείο στην Κωνσταντινούπολη από τον Ιμπραήμ Μουτεφερρικά, το οποίο όμως κλείνει με το θάνατό του, το 1745		1722: Αφγανική εισβολή στην Περσία· κατάρρευση της κυριαρχίας των Σαφαβιδών
			1730: Απώλεια του Αζερμπαϊτζάν και του Σιρβάν από τον Ναντέρ Σαχ	1728: Η Κρήνη του Αχμέτ Γ' έξω από τα ανάκτορα του Τοπκαπί		1726-1730: Αποκατάσταση της περσικής κυριαρχίας από τον Ναντέρ Σαχ (σάχης 1736-1747)
Μαχμούτ Α' (1730-1754)	Πολιτική συντετών μεταρρυθμίσεων στο οθωμανικό πυροβολικό (δράση του γάλλου ειδικού Κόμη ντε Μπονεβάλ) και στον τομέα της αστικής ανάπτυξης (οικοδόμηση περισσότερων από 60 δημόσιων κρημών στην Κωνσταντινούπολη)	1730-1736: Πόλεμος με την Περσία	Απώλεια της Γεωργίας	Δεύτερη σερβική μετανάστευση στο Βανάτο και την Ουγγαρία	1733-1738: Πόλεμος της Διαδοχής στην Πολωνία	
		1736-1739: Πόλεμος με τη Ρωσία και την Αυστρία· λήγει με την ειρηνευτική Συνθήκη του Βελιγραδίου	Η Ολτένια επανέρχεται στη Βλαχία και η βόρεια Σερβία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία· η Ρωσία ανακτά το Αζόφ		1740-1786: Διακυβέρνηση του Φρειδερίκου Β' στην Πρωσία	
		1743-1746: Πόλεμος με την Περσία			1740-1748: Πόλεμος της Διαδοχής στην Αυστρία	
				1746: Ο ηγεμόνας Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος καταργεί τη δουλοπαροικία στη Βλαχία· το 1749 επιχειρεί μία παρόμοια μεταρρύθμιση στη Μολδαβία	1748: Μοντεσκιέ, <i>Το πνεύμα των νόμων</i>	
					1751-1780: Εκδίδεται στο Παρίσι η <i>Εγκυκλοπαίδεια</i> σε 35 τόμους· μέγιστο επίτευγμα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού	
Οσμάν Γ' (1754-1757)					1756-1763: Ο Επταετής Πόλεμος μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών	

Οθωμανοί σουλτάνοι	Πολιτικές εξελίξεις	Πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα	Εδαφικές μεταβολές	Κοινωνία και κουλτούρα	Σημαντικά γεγονότα εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Μουσταφά Γ' (1757-1774)	Μετά από μια μακρόχρονη ειρηνική περίοδο και πολλές προσπάθειες να κρατηθεί σε απόσταση από τις ευρωπαϊκές έριδες, η οθωμανική αυτοκρατορία κατεβαίνει σε πόλεμο με τη Ρωσία· ο πόλεμος αναδεικνύει τη συσσωρευμένη αδυναμία της αυτοκρατορίας και εγκαινιάζει μία παρατεταμένη περίοδο παρακμής· αυξανόμενη εξουσία αποκτούν οι μουσουλμάνοι πρόκριτοι (<i>ayan</i> , «αγιάν»), ενώ σταδιακά αποδυναμώνεται η ισχύς της κεντρικής διακυβέρνησης στις περισσότερες οθωμανικές επαρχίες	1768-1774: Ρωσοτουρκικός Πόλεμος· ο ρωσικός στρατός καταλαμβάνει την Κριμαία, την Μολδαβία και τη Βλαχία· ο ρωσικός στόλος νικά τους Οθωμανούς στο Αιγαίο υποδουλίζοντας έτσι εξεγέρσεις στην Ελλάδα και το Λεβάντε		1766-1767: Οι οθωμανικές αρχές παύουν την βουλγαρική Αρχιεπισκοπή της Οχρίδας και το σερβικό Πατριαρχείο του Πετς· ο Έλληνας Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ασκεί εξουσία σε όλους τους ορθόδοξους οθωμανούς υπηκόους της Ευρώπης	1762-1796: Διακυβέρνηση της Αικατερίνης Β' της Μεγάλης στη Ρωσία 1772: Πρώτη διαίρεση της Πολωνίας
		1774: Ειρήνη του Κιουτσούκ-Καϊναρτή· η Ρωσία ενισχύει τις θέσεις της στις βόρειες ακτές της Μαύρης Θάλασσας και προβάλλεται ως προστάτης των ορθόδοξων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	1774: Η Κριμαία σταματά να είναι υποτελής στους Οθωμανούς		
Αμπντούλ Χαμίτ Α' (1774-1789)	Απόπειρες αποκατάστασης της στρατιωτικής εξουσίας με τη βοήθεια δυτικών (κυρίως Γάλλων) ειδικών· ωστόσο, ο πόλεμος των ετών 1787-1892 αποδεικνύει την αποτυχία των προσπαθειών		1775: Οι Οθωμανοί παραχωρούν τη Μπουκοβίνα (βορειοδυτική Μολδαβία) στην Αυστρία	1784: Ανοίγει ξανά το τουρκικό οθωμανικό τυπογραφείο στην Κωνσταντινούπολη	1775-1783: Αμερικανικός Πόλεμος της Ανεξαρτησίας
			1783: Η Ρωσία προσαρτά την Κριμαία		1780-1790: Διακυβέρνηση του Ιωσήφ Β' στην Αυστρία
Σελίμ Γ' (1789-1807)	Απόπειρες στρατιωτικών, δημοσιονομικών, διοικητικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων (η «νέα τάξη» – <i>nizam-i cedid</i> , «νιζαμ-ί τσεντίτ») τελικά αποτυγχάνουν λόγω εσωτερικών αναταραχών και της αντίδρασης του συντηρητικού σώματος των γενίτσαρων· απόγειο της εξουσίας των μουσουλμάνων προκρίτων στις επαρχίες	1787-1792: Πόλεμος με την Ρωσία και την Αυστρία· σημαντικές οθωμανικές ήττες· η γαλλική επανάσταση και το πολωνικό ζήτημα διασώζουν την οθωμανική αυτοκρατορία από μεγάλες εδαφικές απώλειες	1788-1792: Η Ρωσία προσαρτά το Οτσακόφ		1787: Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής 1789: Έναρξη της Γαλλικής Επανάστασης
		1798-1799: Γαλλική εκστρατεία σε Αίγυπτο και Συρία			1793, 1795: Δεύτερη και Τρίτη (τελική) διαίρεση της Πολωνίας